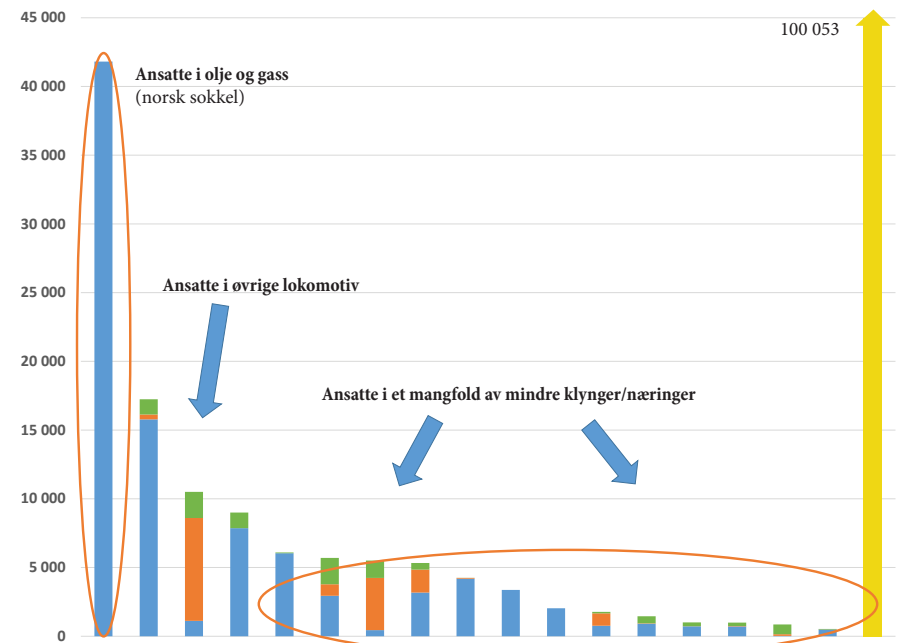

Atle Blomgren, Christian Quale, Anne Marthe Harstad

«Møje smått e' godt»

Hvorfor Stavangerregionen, i tillegg til oljen, må satse på et mangfold av mindre klynger/næringer

Rapport IRIS - 2015/176

International Research Institute of Stavanger

Atle Blomgren, Christian Quale og Anne Marthe Harstad

«[Møje] smått e' godt»: Hvorfor Stavangerregionen, i tillegg til oljen, må satse på et mangfold av mindre klynger/næringer

Rapport IRIS - 2015/176

Prosjektnummer: 7302983
Prosjektets tittel: Næringer med utviklingspotensial i Stavangerregionen
Oppdragsgiver(e): Greater Stavanger
ISBN: 978-82-490-0862-9
Gradering: Åpen
Kvalitetssikrer:

Stavanger, 05.11.2015

Atle Blomgren
Prosjektleder

Christian Quale
Kvalitetssikrer

Einar Leknes
Direktør
IRIS Samfunnsforskning

Forord

I slutten av august 2015 sendte Greater Stavanger ut en forespørsel om tilbud på konsulenttjenester til kartlegging og analyse av næringer med størst utviklingspotensial i Stavangerregionen.

Kartleggingen skulle ta utgangspunkt i IRIS-rapport fra 2012: «Rogaland – Hvilke næringer har størst utviklingspotensial?» (Arbeidsnotat IRIS 2012/265) og brukes som bakgrunnsmateriell for Greater Stavanger sin årskonferanse 06. november 2015.

I arbeidet med rapporten har vi hatt svært god nytte av innspill og hjelp fra:

**Andreas Heskøstad (prosjektleder Greater Stavanger)*

**Ola Saue Førland (Greater Stavanger)*

**Birger Haraldseid (Greater Stavanger)*

**Geir Haug (Greater Stavanger)*

**Ragnar Tvreterås (professor UiS)*

En spesiell takk til Geir Haug (Greater Stavanger) og Sjur Svaboe (Scanvest, Svacom, Biolink osv.) for hjelp med å fremskaffe logoene til «gamle» selskap som RIDS, Rogalandsdata og Scanvest.

Vi vil også rettet en stor takk til alle næringslivslederne som i en travel tid, og på svært kort varsel, tok seg tid til å snakke med oss. Uten deres innspill ville ikke dette arbeidet vært mulig: Tusen takk!!!!

Takk også til Eldbjørg Vaage Melberg, konferansier under Forsker StandUp på Café Sting 22. september, for 'hjelp' med rapportens tittel: «Det du vil si Atle, er vel at 'Smått e godt'»?

IRIS står naturligvis ansvarlig for rapportens endelige form og innhold.

Stavanger 5. november 2015

Atle Blomgren

Prosjektleder

Innhold

FORORD.....	1		
INNHold	2		
SAMMENDRAG	3		
1) INNLEDNING	5		
2) DATA.....	7		
Avgrensning av «næringer»/»klynger» ..	8		
Intervjuer.....	10		
3) METODE: VURDERING AV LANGSIKTIG UTVIKLINGSPOTENSIAL.....	11	6) MULIGHETER FOR EKSPANSJON GLOBALT ELLER NASJONALT:..	18
4) NÆRINGSUTVIKLING I STAVANGERREGIONEN SISTE 200 ÅR.....	12	6.1 Næringer med begrenset potensial for ytterligere ekspansjon.....	18
Tilpasning av eksisterende kompetanse og tilgang på kapital => nye næringer	12	6.2 Næringer med potensial for ekspansjon.....	21
5) «[MØJE] SMÅTT E' GODT»?	15	6.3 Støttenæringer til både tradisjonelle lokomotiv og vekstnæringer	28
Petroleumsnæringen vil aldri kunne erstattes av én eller av et fåtall nye næringer!	16	7) SAMLET VURDERING AV LANGSIKTIG UTVIKLINGSPOTENSIAL.....	29
[Møje] «Smått e' godt».....	17	Ulike næringer viktige for ulike regioner.....	30
		8) VIRKSOMHETENES UTFORDRINGER FOR Å REALISERE POTENSIALENE?.....	31
		VEDLEGG 1: OVERSIKT OVER «NÆRINGER»/»KLYNGER»	37
		Olje og gass.....	38
		Bygg og anlegg.....	39
		Avansert verkstedindustri.....	40
		Matnæringen ('grønn sektor').....	41
		Reiseliv, restaurant og fritid	42
		IKT (Software, IT og telekommunikasjon).....	43
		Teknisk tjenesteyting.....	44
		Sjø- og landtransport/Logistikk.....	45
		Finans og forretningsmessig tjenesteyting	46
		Oljelieferandører med eksportvirksomhet	47
		Bygge- og anleggsvareindustri	48
		Fly og helikopter	49
		Medie, grafisk og kommunikasjon.....	50
		Oppdrett og sjømat.....	51
		Fornybar energi.....	52
		Helse- og velferdsindustri.....	53
		Stein, mineraler og metaller.....	54
		VEDLEGG 2: TABELLER.....	55
		VEDLEGG 3: FIGURER.....	56

Sammendrag

MANDAT

Greater Stavanger har engasjert IRIS for å lage et grunnlagsnotat som kartlegger og analyserer hvilke næringer som har størst utviklingspotensial i **Stavangerregionen (definert som Greater Stavangers medlemskommuner pluss Hå, merk at Vest-Agderkommunen Sirdal inngår som medlem)**. Notatet skal brukes som bakgrunnsmaterieell ved Greater Stavanger sin årskonferanse 06. november 2015.

Kapittel 1: 'Oljå' er verken død eller døende, men en må likevel tenke framover

I skrivende stund er det sterk vekst i Stavangerregionen som følge av nedtur/krise i regionens suverent viktigste næring, petroleumsvirksomheten. Utgangspunktet til både Greater Stavanger og IRIS er at sysselsettingen i petroleumsvirksomheten før eller senere vil komme tilbake, om muligens på et noe lavere sysselsettingsnivå enn i 2013/14, og være regionens viktigste næring i enda flere tiår. Det er likevel viktig å tenke på hva vi kan leve av i tillegg til oljen, og det er det denne rapporten handler om.

Vi avgrensner oppdraget til å handle om konkurranseutsatt virksomhet, dvs. at vi ser vekk fra virksomheter som primært leverer til egen region uten å være utsatt for konkurranse fra landet for øvrig eller fra utlandet. Dette omfatter rundt 100 000 sysselsatte.

Kapittel 2: DATA

IRIS besitter en komplett oversikt over alle private og offentlige virksomheter i Stavangerregionen pluss offshoreansatte registrert bosatt i regionen. **Populasjonen inneholder ansatte- og regnskapsdata på rundt 14 000 enheter, hvor av 4 000 bedriftsenheter med minst 1 ansatte.** Ansattetallene er fra sommer/høst 2015. Populasjonen åpner for å kategorisere de enkelte bedriftsenhetene ikke bare ut fra offisiell næringskode, men også ut fra hvilket marked de betjener (eksempelvis Oppdrett og sjømat, Olje og gass, osv.). Populasjonen åpner videre for å kategorisere hver bedriftsenhet innen mer enn én klynge/næring, eksempelvis vil Schlumbergers softwarevirksomhet være merket som både Olje og gass og IKT, Laerdal Medical vil være merket som både Helse- og velferdsindustri og Avansert verkstedindustri, osv. Merk: At vi eksempelvis kategoriserer Viju Norge som Helse- og velferdsindustri betyr kun at virksomheten er engasjert mot dette markedet, ikke at alle deres ansatte faktisk jobber mot dette markedet.

Vi identifiserer 17 konkurranseutsatte «klynger» / «næringer». I vedlegg 1 (s. 37 og utover) viser vi tabeller med de 30 største virksomhetene i hver «klynge»/»næring».

Intervjuer: Det er gjennomført 19 intervjuer med sentrale regionale bedriftsledere.

Kapittel 3: METODE Vurdering av langsiktig utviklingspotensial

Vi tar utgangspunkt i en modell fra Reve/Sassons «Et kunnskapsbasert Norge» og postulerer at følgende er viktig for vekst:

- **Kunnskapsdynamikk:** Evne til kunnskaps-samarbeid mellom relevante aktører (kunder, leverandører, utdanningsinstitusjoner, osv.) i og utenfor regionen.
- **Tilgang på kompetent kapital:** I hvilken grad en makter å finne kompetent kapital for å finansiere virksomheten og/eller for å skaffe virksomheten en salgskanal.
- **Mulighet for ekspansjon nasjonalt eller globalt:** Hvorvidt det er sannsynlig med ytterlige ekspansjon nasjonalt eller globalt.

FUNN

Kapittel 4: Et gjennomgående trekk i Stavanger-regionens næringsutvikling de siste 200 år: Hvordan eksisterende kompetanse har blitt koblet med kapital/salgskanaler og tilpasset og tilbudt [solgt] inn til nye markeder. Vi viser blant annet til hvordan framveksten av hermetikkindustrien ikke handlet om tilgang på fisk, men om en innovativ verkstedindustri koblet med internasjonale oppkjøpere og lokale gründere. Vi viser også hvordan Trallfa på Bryne ga opphav til robotnæringen i regionen, både det som i dag er ABB Robotics/Robot Norge og AKVA group, men også automatisering av subsea- og boreoperasjoner. Vi viser også hvordan

fiskefôrneringen bygger på dyrefôrkompetanse som nærmest ved en tilfeldighet ble anvendt på laks.

HOVEDBUDSKAP (Kapittel 5): Framtiden til næringslivet i Stavangerregionen, utenom den hjemmemarkedsorienterte petroleumsvirksomheten, ligger i et mangfold av mindre klynger/næringer, med andre ord: [Møje] «Smått e godt»: Vi viser hvor dominerende petroleumsvirksomheten er i Stavangerregionen og argumenterer for at dette er en næring med et sysselsettingsnivå ingen andre næringer vil kunne matche. Vi viser videre til erfaringer fra globalt næringsliv, hvor digitalisering/automatisering og outsourcing [til utlandet] fører til at nyere, suksessrike bedrifter ofte har relativt få ansatte. Vi viser også at eksportorienterte oljeleverandører i Rogaland, i motsetning til i resten av landet, også er preget av små- og mellomstore virksomheter.

Kapittel 6 og 7: De 17 konkurranseutsatte klyngene/næringene deles i 3 i forhold til potensial for videre vekst nasjonalt eller globalt

Industri locomotivene:

- *Olje og gass (norsk sokkel)*
- *Bygg og anlegg*
- *Matnæringen ('grønn sektor')*
- *Bygge- og anleggsvareindustri*
- *Stein, mineraler og metaller.*

Vi tror disse næringene vil være regionens viktigste konkurranseutsatte næringer i **tiårene framover**, men vi venter ikke ytterligere vekst. Vi

legger idlertid til grunn avpetroleumsnæringen vil ta igjen mye av sysselsettingen som har gått tapt det siste 1,5 året, men vi tror ikke sysselsettingen noen gang vil bli høyere enn hva den var i 2013/14.

Potensielle vekstområder:

- *Avansert verkstedindustri*
- *Reiseliv, restaurant og fritid*
- *Sjø- og landtransport/Logistikk*
- *IKT (Software, IT og telekommunikasjon)*
- *Eksportorienterte oljeleverandører*
- *Fly og helikopter*
- *Fornybar energi, Oppdrett og sjømat*
- *Helse- og velferdsindustri.*

Støttenæringer:

- *Teknisk tjenesteyting*
- *Finans og forretningsmessig tjenesteyting*
- *Medie, grafisk og kommunikasjon.*

Kapittel 7: Ulike klynger/næringer er viktige for ulike delregioner:

- **«Ryfylkenæringer»:** Oppdrett og sjømat og Stein, mineraler og metaller.
- **«Sør-Jæren næringer»:** Matnæringen ('grønn sektor'), Bygge- og anleggsvareindustri og Avansert verkstedindustri.
- **«Nord-Jæren næringer»:** Olje og gass (norsk sokkel), Fly og helikopter, Helse- og velferdsindustri, IKT osv.
- **«Flere tyngdepunkt»:** Eksportorienterte oljeleverandører, Reiseliv, restaurant og fritid, Medie, grafisk og kommunikasjon, osv.

Kapittel 8: I våre intervjuer har vi spurt om hva som skal til for å realisere utviklingspotensialene i de ulike klyngene/næringene. Svarene er gruppert i forhold til hvem som kan bidra:

Offentlig sektor/utdanningsystemet kan bidra:

- 1) Sikre tilgang på relevant arbeidskraft
- 2) Holde bokostnadene nede gjennom aktiv nybygging
- 3) Bruke lokal innkjøpsmakt til å etablere hjemmemarked

Næringslivet/kapitalmiljøene kan bidra:

- 4) Begrense lønnsveksten og høyne arbeidsmoralen
- 5) Bedre tilgang på 'rett' kapital
- 6) Industrialisere regional teknologi i regionen

Virkemiddelapparatet kan bidra:

- 7) Satse på nyskaping og gründermiljø
- 8) Tettere samarbeid mellom næringsliv, utdanning, FoU og sluttbrukere
- 9) 'Selge' regionen utad
- 10) Etablere klyngeorganisasjoner der regionen har en utfordrerrolle

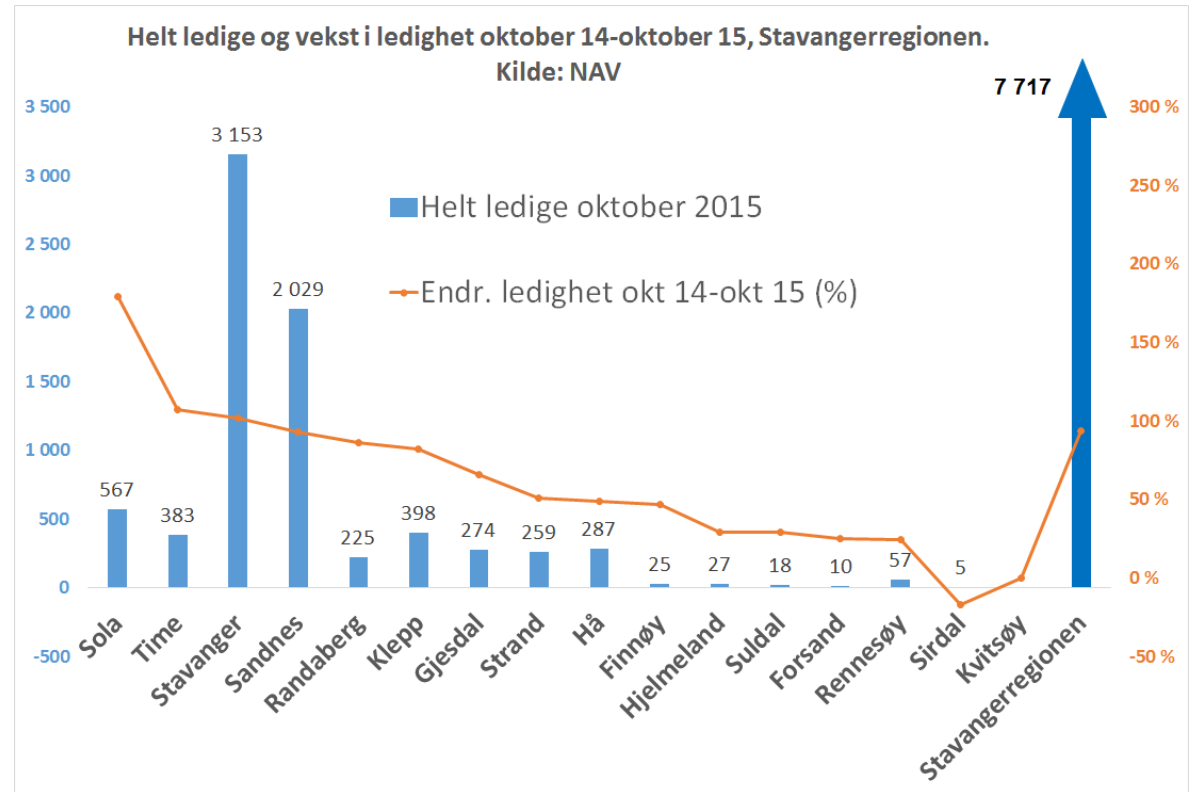
1) Innledning

Stavangerregionen har de siste årene hatt voldsom vekst i sysselsetting, i all hovedsak knyttet til vekst i petroleumsvirksomheten. Nå har dette snudd. Siste tall fra NAV viser at med unntak av Sirdal, har det vært sterk vekst i ledigheten i alle kommunene i Stavangerregionen. Per utgangen av oktober var det 7 717 helt ledige i Stavangerregionen.

«Jeg forstår ikke at mange nekter å bruke ordet «krise» om det som nå skjer, bare vi er 500 ned, og det er fare for ytterligere ned utover høsten. [...] Det er også viktig å være klar over at det som nå skjer, skyldes flere faktorer som virker sammen: Store utbyggingsoppdrag som har gått til Asia; kostnadsgalopp, oss inkludert; Statoils høye driftskostnader og tap i Nord-Amerika og sist, men ikke minst, lav oljepris.»
Ståle Kyllingstad, IKM

Det er imidlertid viktig å understreke at petroleumsvirksomheten verken er død eller døende, selv om den kanskje aldri kommer tilbake til de samme sysselsettingshøyder som vi så i 2013 og 2014. Og selv om oljeprisen skulle forbli lav lenger enn mange har forutsett, vil Stavangerregionen nyte godt av aktivitet knyttet til drift av både eksisterende og nye felt (tenk: Johan Sverdrup).

Det er likevel viktig å tenke på hva vi kan leve av samtidig med oljen. Det er dette denne rapporten handler om.

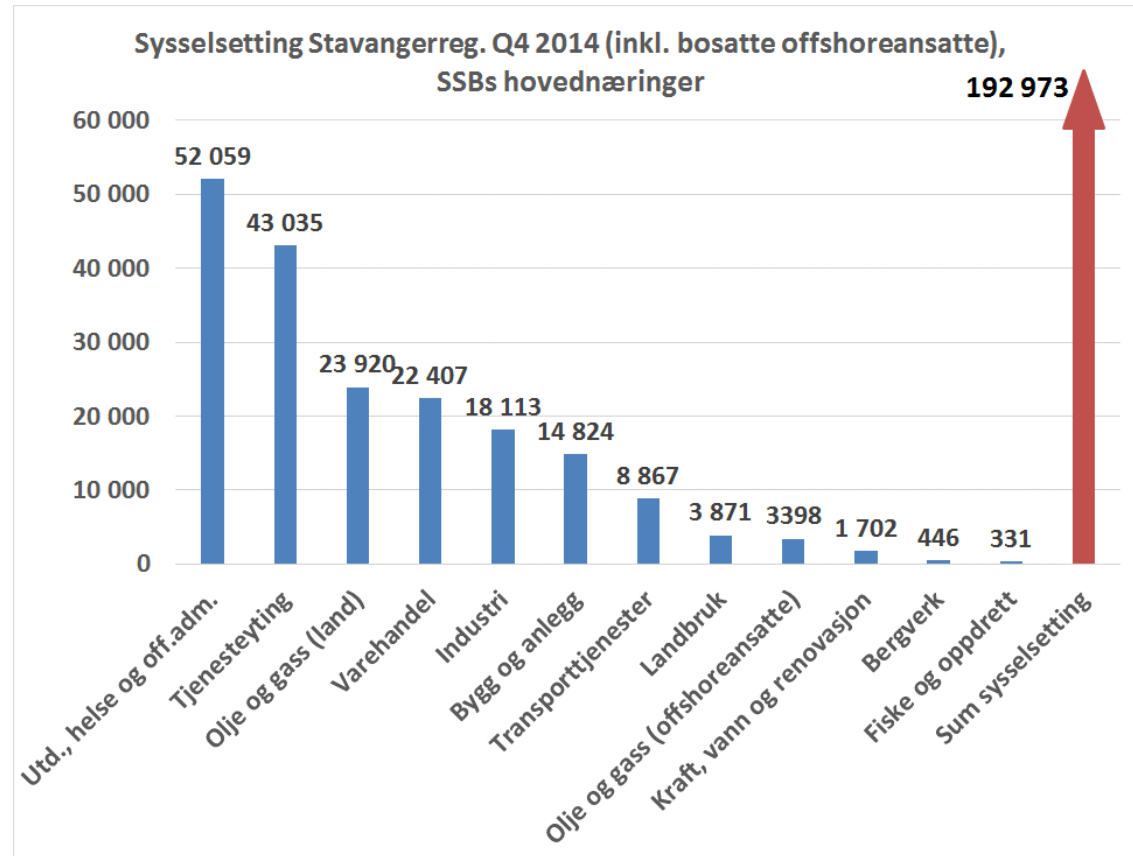
Figur 1: Helt ledige og vekst i ledighet oktober 2014 – oktober 2015, Stavangerregionen. Kilde: NAV

I underkant av 190 000 har sitt arbeidssted i Stavangerregionen (medlemskommunene til Greater Stavanger pluss Hå), i tillegg kommer 3 400 offshoreansatte bosatt i regionen. Greater Stavanger ønsker nå en vurdering av hvilke klynger/næringer¹ i regionen som har størst framtidig utviklingspotensial. Dette skal dels være en oppdatering av IRIS sin rapport fra 2012: «Rogaland – Hvilke næringer har størst utviklingspotensial?» (Arbeidsnotat IRIS 2012/265).

Vi avgrensner oppdraget til å handle om konkurranseutsatt virksomhet, dvs. at vi ser vekk fra virksomheter som primært leverer til egen region uten å være utsatt fra konkurranse fra landet for øvrig eller utlandet. Det vil si at vi ser vekk fra mesteparten av offentlig sektor (med unntak av petrorelaterte virksomheter som eksempelvis OD og Ptil), varehandel (utenom engrosvirksomhet knyttet opp mot olje, IKT, landbruk, osv.) og de delene av tjenesteyting som er mest rettet mot regionen (eksempelvis vaktjenester, kantiner, renhold, frisør, osv.). Vi tar med både landbruk og bygg og anlegg. Som vi viser i neste kapittel (Figur 3), er det rundt 100 000 sysselsatte i det vi omtaler som konkurranseutsatt virksomhet.

Offisielle sysselsettingsoversikter, som figuren til høyre, får ikke frem hvilket marked det jobbes mot, eksempelvis vil de sysselsatte hos oppdrettsutstyrleverandøren AKVA group på Bryne være inkludert som Industri og ikke som Fiske og oppdrett. Vi vil derfor ta utgangspunkt i vår egen komplette bedriftsoversikt. Vi baserer oss ellers på intervjuer med 19 ressurspersoner i de ulike næringene, samt offisielt tilgjengelige data.

¹ «Klynger og «næringer» er her i praksis synonymmer.

Figur 2: Sysselsetting Stavangerregionen fordelt på offisielle næringsgrupperinger, 4. kvartal 2014. Kilde: SSB

Kapittel 2 og 3 beskriver data og metode. Kapittel 4 drøfter næringsmessig utvikling i Stavangerregionen de siste 200 (!) år. Kapittel 5 viser petroleumsvirksomhetens dominans og bruker globale utviklingstrekk til å argumentere for at fremtiden ligger i et mangfold av mindre næringer/klynger. Kapittel 6 vurderer markedspotensialet til hver av de 17 konkurranseutsatte «klynge»/»næringene». Kapittel 7 oppsummerer drøftingen av markedspotensial, og viser også de ulike næringene fordelt på delregion. Kapittel 8 presenterer de intervjuede bedriftsledernes forslag til hva som skal til for å realisere utviklingspotensialet i de ulike næringene. Vedlegg 1 viser tabeller med de 30 største virksomhetene i hver «klynge»/»næring».

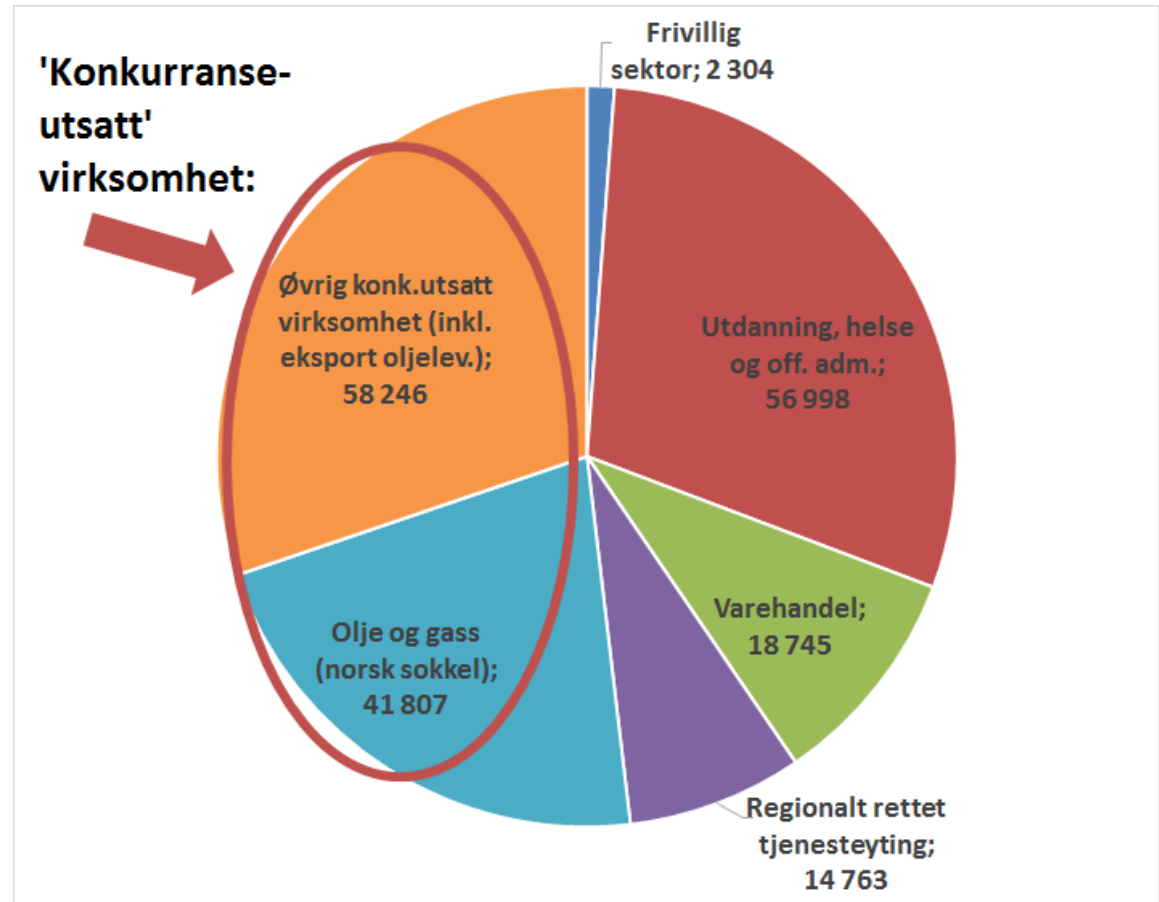
2) Data

IRIS bedriftspopulasjon. IRIS besitter en komplett oversikt over private og offentlige virksomheter i Stavangerregionen pluss offshoreansatte registrert bosatt i regionen. Populasjonen inneholder ansatte²- og regnskapsdata på rundt 14 000 enheter, hvorav 4 000 bedriftsenheter med minst 1 ansatte. Ansattetallene er fra sommer/høst 2015. Populasjonen åpner for å kategorisere de enkelte virksomhetene ut i fra hvilket marked de betjener (Oppdrett, Helse, osv.). Populasjonen åpner videre for å kategorisere hver bedriftsenhet på mer enn ett marked. Men merk: At vi eksempelvis kategoriserer Viju Norge som Helse- og velferdsindustri betyr kun at virksomheten er engasjert mot dette markedet, ikke at alle deres ansatte jobber mot dette markedet.

Avgrensning av aktuelle konkurranseutsatte «klynger». Som tidligere nevnt, ser vi vekk fra virksomheter som primært leverer til egen region uten å være utsatt fra konkurranse fra landet for øvrig eller utlandet, i praksis «offentlig sektor», varehandel og deler av tjenesteyting. NB: Da landbruket leverer til Matnæringen, som igjen leverer ut av regionen, tas bøndene med som konkurranseutsatte! De øvrige sysselsatte er så fordelt på 17 ulike klynger/næringer i henhold til tabell 1 på neste side. Merk: At en gitt bedrift er «fordelt» på en gitt «klynge»/»næring» betyr ikke at alle ansatte faktisk leverer til dette markedet.

Vurdering av framtidig utviklingspotensial i 17 konkurranseutsatte næringer. Vurderingen er basert på en kombinasjon av data fra bedriftspopulasjonen, intervjuer med sentrale ressurspersoner (jf. tabell s. 10) og offisielt tilgjengelige statistikk om markeder, eksport, utdanningsprogram, FoU osv.

² Ansatte er tilnærmet likt sysselsatte, men inkl. ikke selv-sysselsatte.

Figur 3: Ansatte i bedrifter i Stavangerregionen fordelt på hovednæringer, 2015. Kilde: IRIS bedriftspopulasjon

Merk: Selv-sysselsatte som bønder, fiskere og advokater eksempelvis, er ikke inkludert i NAVs Aa-register. For å bøte på dette har vi tatt med siste (Q4 2014) sysselsettingstall for Jordbruk og Skogbruk (NACE-koder 01 og 02) for hver enkelt kommune i regionen, og betegnet dette «Bønder/Landbruk, [kommunenavn]». Vi har tilsvarende slettet alle registrerte ansatte innen de to aktuelle NACE-kodene.

Avgrensning av «næringer»/»klynger»

Tabell 1: Avgrensning av 17 konkurranseutsatte «næringer»/»klynger», merk at det tillates overlapp mellom de enkelte næringene/klyngene

«Næring»/»Klynge»	Avgrensning (nummer angir NACE-kode på enten 2- eller 5-siffernivå)
Avansert verkstedindustri	25 – 30 Produksjon av metallvarer, datamaskiner/elektronisk utstyr, elektrisk utstyr, maskiner, motorvogner, andre transportmidler (boreplattformer/moduler); 32 Annen industriproduksjon; 33 Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr. NB: Svært mye av denne virksomheten er også softwarebasert.
Bygg og anlegg	41 Oppføring av bygninger; 42 Anleggsvirksomhet; 43 Spesialisert bygge- og anleggsvirksomhet; 71 Arkitektvirksomhet og teknisk konsulentvirksomhet
Bygge- og anleggsvareindustri	16 (trevareind.); 23100 (glass); 23500/600 (sement/betong); 23700 (monument); 25120(dører; vinduer osv.); 31 (møbler)
Finans og forretn.messig tjenesteyting	64-66 (finans); 69100 (juridisk); 69200 (regnskap/revisjon); 70200 (bedriftsrådgivning); 82900 (støttefunksjoner);
Fly og helikopter	33160 (rep. luftfartøy); 51 (lufttransport); 52230 (tjenester lufttransport) + relevante enkeltbedrifter
Fornybar energi	35111 Prod. av elektrisitet fra vannkraft; 35112 Prod. av elektrisitet fra vindkraft; 35120/30/40 Overføring; distribusjon og handle med el.; 35220 Distr. Av gass; 35300 Damp- og varmtvannsforsyning + relevanteenkelbedrifter kategorisert innen andre næringer
Helse- og velferdsindustri	30290 Produksjon av sykler og invalidevogner; 32500 Produksjon av medisinske og tanntekniske instrumenter og utstyr; har også inkludert en stor del av de regionale medlemmene i Norwegian Smart Care Cluster http://www.smartcarecluster.no ; NB: Inkluderer <u>ikke</u> private sykehus o.l.
IKT (Software; IT og telekomm.)	46510/20 (engroshandel data/elektronikk); 58200 (programvare); 61 (telekomm.); 62–63 (programmering; IT-drift; consulting osv.); 71122 Geologiske undersøkelser + relevante enkeltbedrifter. NB: Software blir en stadig viktige del av mange næringer, og vi er kjent med softwaremiljø innen verkstedindustrien (eks. NOV Forus, Kverneland, Laerdal og AKVA group), men vi har likevel valgt å ikke ta dette med som «IKT». Vi tar heller ikke med ansatte innen IKT innad i større virksomheter.
Matnæringen ('grønn sektor')	Innen 01 Landbruk; 02 Skogbruk bruker vi sysselsettingstall fra og henviser til disse som 'virksomheter': «Bønder/Landbruk, [kommunenavn]. «Bønder og 10-13 (næringsmiddelind.); 46210 Engroshandel med korn; rå tobakk; såvarer og fôrvarer; 46610 Engroshandel med maskiner og utstyr til jordbruk og skogbruk; 75 Veterinærtjenester + enkeltbedrifter innen verkstedindustri (Kverneland; TKS osv.) og innen tjenesteyting (FoU; Mattilsynet osv.).

«Næring»/»Klynge»	Avgrensning (nummer angir NACE-kode på enten 2- eller 5-siffernivå)
Medie; grafisk og kommunikasjon	17-18 (grafisk industri); 58100 (forlag/avisar); 59 (film); 60 (kringkasting); 63 (komm.); 73 Annonse- og reklamevirksomhet og markedsundersøkelser); 74100 (design/grafisk) + relevante enkeltbedrifter
Olje og gass (norsk sokkel)	Virksomheter som leverer varer/tjenester med direkte anvendelse i petroleumsvirksomhetens verdikjede; uavhengig av næringskode jf. «Industribyggerne 2015»; IRIS-rapport 2015/031
Olje og gass (oljeleverandører med eksportvirksomhet)	Direkte petroleumsrelaterte virksomheter som; direkte eller indirekte; er engasjert i leverandørreksport; jf. «Industribyggerne 2015»; IRIS-rapport 2015/031
Oppdrett og sjømat	Virksomheter som leverer varer/tjenester med direkte anvendelse i oppdrett- og sjømatnæringens verdikjede; uavhengig av næringskode. Basert på Tvetvås/Asche: «En kunnskapsbasert sjømatnæring» og IRIS: «Oppdrett- og sjømatpopulasjon»
Reiseliv; restaurant og fritid	55-56 (overnatting og restaurant); 74903 (impresariovirksomhet); 79 (reisebyrå); 82300 (messer); 90 (kreative næringer og underholdning); 93 (fornøylesparker)
Sjø- og landtransport / Logistikk	49 Landtransport; 50100 (sjøfart med passasjerer); 50201/2/3 (sjøfart m/gods); 50204 (forsyningsbaser); 52 (støttetjenester transport/spedisjon)
Stein; mineraler og metaller	07 (bergverk); 08 (grus og sandtak); 24 (primærmetallproduksjon) + relevante enkeltbedrifter
Teknisk tjenesteyting	71 Arkitektvirksomhet og teknisk konsulentvirksomhet, og teknisk prøving; 72 Forskning og utviklingsarbeid; 74 Annen faglig og vitenskapelig og teknisk virksomhet

Vi mener at disse 17 klyngene/næringene dekker det meste av konkurranseutsatt virksomhet. Vi vurderte også å ta med virksomheter innen varehandel og tjenesteyting med et landsdekkende nedslagsfelt, eksempelvis bilkonsernet Bavaria, Extraleker, Kitch'n og MX-Sport og frisørkonsernet Modern Design. Men da ingen av disse har noen stor sysselsetting ved sine hovedkontor, lot vi det være.

Intervjuer

I rapporten har vi brukt selskapsnavn når vi referer til utsagn fra intervjuene. Merk at selv om intervjuobjektene i mange tilfeller representerer øverste ledelse eller eierskap, vil utsagnene ikke nødvendigvis være uttrykk for selskapenes offisielle policy.

Tabell 2: Intervjuer gjennomført for prosjektet

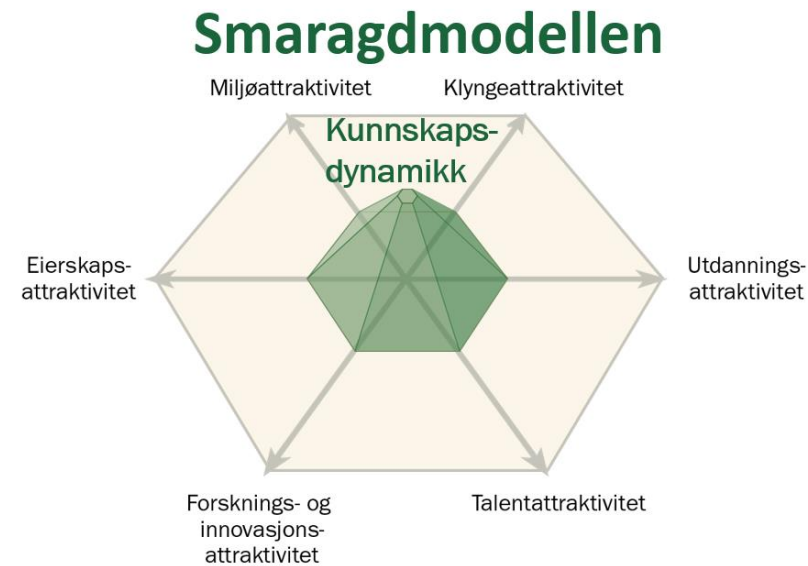
VIRKSOMHET	NAVN	POSISJON
Aker Solutions, divisjon for modifikasjoner, vedlikehold og operasjoner	Espen Krogh	Divisjonsdirektør
AKVA group	Trond Williksen	CEO
Cegal	Poul Erik Jensen	CEO
DSD/Norled/Nor Lines	Ingvald Løyning	CEO (tidl. CEO Kverneland)
HitecVision	Jan Erik Rugland	Partner
IBM	Ellen Cathrine Grasbakken	Regiondirektør Vest
IKM Gruppen	Ståle Kyllingstad	Eier/CEO
Knowit Stavanger	Steinar Mangersnes	Daglig leder
Laerdal Medical	Tore Lærdal	Eier
Lyse	Eirik Gundegjerde	Konserndirektør
NorSea	Rune Veenstra	Adm. Dir.
Norsk hermetikkmuseum	Erik Rønning Bergsagel	Rådgiver/Røyker
Optimarin	Helge Byhre Sirevaag	CFO
Region Stavanger BA	Elisabeth Saupstad	Reiselivsdirektør
Roxel	Dag Meling	Adm. dir.
Siemens	Torbjørn Bøe	Site Manager Stavanger
Skretting	Erlend Sødal	Adm. dir.
Statoil New Energy Solutions	Sonja Cirico Indrebø og Jan Fredrik Stavås	Strategi og innovasjoner
Zaptec	Brage Wårheim Johansen	Adm. dir.

3) Metode: Vurdering av langsiktig utviklingspotensial

Det nasjonale BI-prosjektet «*Et kunnskapsbasert Norge*» hevder at framtidens næringsliv må tilfredsstillende 4 fundamentale krav: **Kundedrevet:** Produkter/tjenester må møte behov kundene er villige til å betale for nå og framover. **Kunnskapsbasert:** Høyt kunnskapsinnhold - teknologisk, kommersielt eller erfaringsbasert - i produkt/tjenester eller produksjonsprosess. **Miljørobust:** Tåle dagens og framtidens miljø- og klimakrav, samt kunne utnytte markedsmulighetene i nye miljøkrav. **Globalt konkurranse-dyktig:** Robust mot global konkurranse uten bruk av tollbarrierer og/eller store subsidier

Hvorvidt framtidsrettet næringsliv faktisk vil etablere seg i en gitt region, vil avhenge av 6 attraktivitetsdimensjoner (jf. figur): **«Klyngeattraktivitet»:** Kritisk masse selskap slik at næringen i regionen blir en selvforsterkende næringsklynge. **«Utdanningsattraktivitet»:** Regional produksjon av relevant arbeidskraft, både faglært og høyere utdannet. **«Talentattraktivitet»:** Hvorvidt næringen klarer å tiltrekke seg de beste hodene. **«FoU- og innovasjonsattraktivitet»:** Regionen er senter for relevant grunnforskning og praktiske innovasjoner. **«Eierskapsattraktivitet»:** God tilgang på kompetent kapital, med to roller: finansiere virksomhetene og, i den grad dette er et konsern, representere en salgskanal. **«Miljøattraktivitet»:** Tåle dagens og framtidens miljø- og klimakrav. Endelig er det essensielt med **kunnskapsdynamikk**, dvs. kontinuerlig interaksjon mellom virksomheter og institusjoner.

For noen av indikatorene er det en utfordring å skaffe gode, nasjonale data, eksempelvis for Miljøattraktivitet. På regionalt nivå kan det bli enda vanskeligere. I vår vurdering av det langsiktige utviklingspotensialet til Stavangerregionens konkurranseutsatte næringsliv, vil vi konsentrere oss om følgende tre forhold:

Figur 4: Smaragdmodellen. Kilde: Reve og Sasson: «Et kunnskapsbasert Norge», 2012

- 1) **Kunnskapsdynamikk:** Evne til kunnskapssamarbeid mellom relevante aktører (kunder, leverandører, utdanningsinstitusjoner, osv.) i og utenfor regionen.
- 2) **Tilgang på kompetent kapital:** I hvilken grad en makter å finne kompetent kapital for å finansiere virksomheten og/eller for å skaffe virksomheten en salgskanal.
- 3) **Mulighet for ekspansjon nasjonalt eller globalt:** Hvorvidt det er sannsynlig med ytterlige ekspansjon nasjonalt eller globalt?

I kapittel 4 ser vi på punktene 1) og 2), og viser et gjennomgående trekk i Stavangerregionens næringsutvikling de siste 200 år: Hvordan eksisterende og nyervervet kompetanse har blitt stadig tilpasset og tilbudt [solgt] inn til nye markeder, godt hjulpet av nasjonal eller internasjonal kapital/salgskanaler.

Kapittel 5 slår fast at vi aldri kan finne én næring som kan erstatte petroleumsvirksomheten, så framtiden ligger i et stort antall mindre næringer/klynger. Kapittel 6 vurderer så markedsmulighetene (pkt. 3) for 17 ulike konkurranseutsatte næringer.

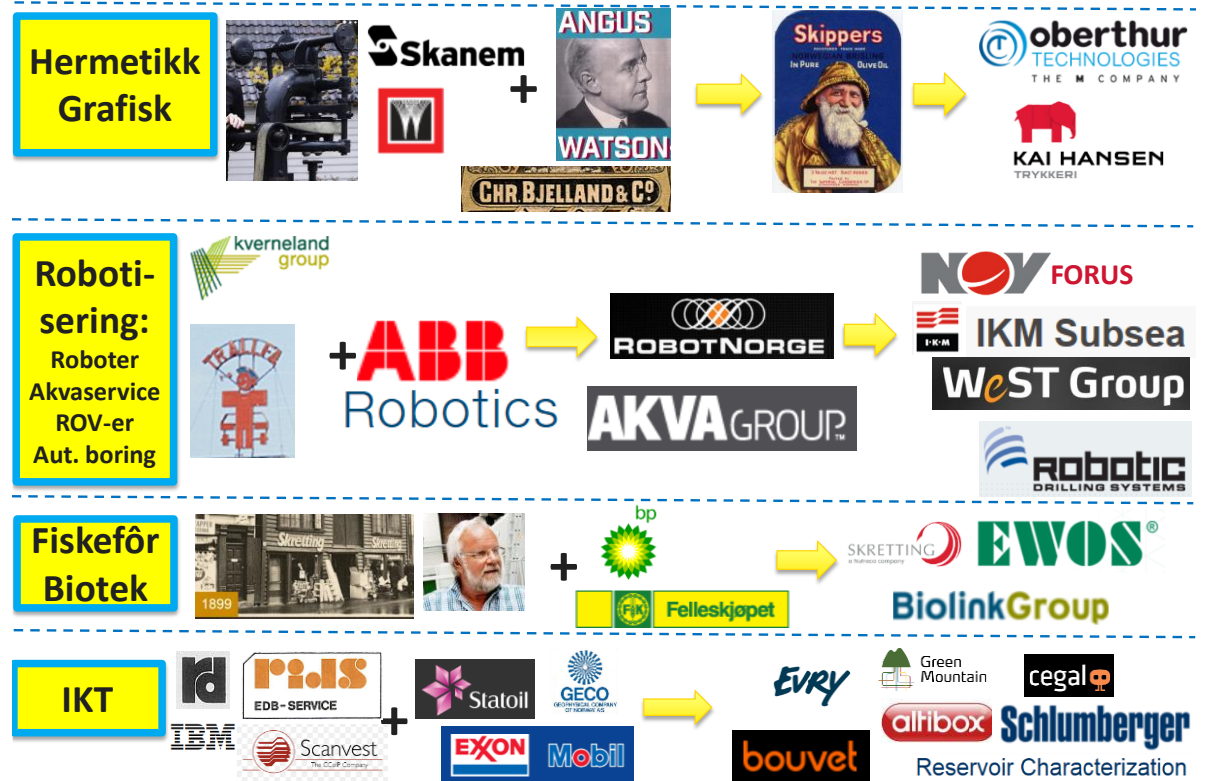
4) Næringsutvikling i Stavangerregionen siste 200 år

Tilpasning av eksisterende kompetanse og tilgang på kapital => nye næringer

Hermetikkindustrien/Grafisk industri: Suksessen til den lokale hermetikkindustrien skyldtes ikke god tilgang på fisk, men heller en innovativ verkstedindustri og gode selgere. I 1904 oppfant Henrik Jørgen Reinert, konstruktør ved Rosenberg Mekaniske Verksted, en revolusjonerende falsemaskin til maskinell lukking av lokket på sardineskene. Samtidig ble det ved Stavanger Blikktrykkeri og Maskinverksted (dagens Skanem AS) tatt patent på svekkelinje med iloddet hempe for enkel åpning av boksene. Disse to innovasjonene koblet med den engelske oppkjøperen Angus Watson og byens egen Christian Bjelland, var det som virkelig løftet næringen. Ut fra hermetikkindustrien fikk en så en stor grafisk næring. Deler av gamle Dreyers trykkeri lever i dag videre som den avanserte trykkeribedriften Oberthur (42 ansatte på Forus, hvor av 8 – 10 innen software/IT).

Robotnæringen/Akvaservice/ROV-er/Automatisert boring: Trallfa på Bryne, med røtter i plogindustrien på Jæren, startet som produsent av traller til landbruket, men utviklet på 60-tallet verdens første hydrauliske industrirobot. Trallfa ble etter hvert kjøpt opp av ABB Robotics, og bruker i dag Robot Norge på Klepp som forhandler av industri-roboter for det norske markedet. Ole Molaug, oppfinneren av Trallfas industrirobot, fant senere opp et automatisert foringsanlegg for fisk, og dette var grunnlaget for det som nå er AKVA group, verdens ledende utstys- og tjenesteleverandør innen akvaservice. Videre er det slik at både den generelle robotiseringskompetansen i regionen og konkrete, tidligere Trallfa/ABB-ansatte, har bidratt til betydelige innovasjoner innen ROV-operasjoner subsea (IKM Subsea) og automatisering av boreprosessene offshore (NOV Forus, West Group, Robotic Drilling Systems osv.)

Næringsutvikling ved at relevant kompetanse kobles med kapital/salgskanaler og tilpasses og tilbys stadig nye kundegrupper

Figur 5: Framveksten av Stavangerregionens virksomhet innen hermetikk- og grafisk industri, robotisering/akvaservice/ROV-er/Automatisert boring, fiskefôr/biotek og IKT

Fiskefôr/Biotek: «Vi var opprinnelig en landbrukshandelsforretning og lokal konkurrent av Felleskjøpet. I forbindelse med vannkraftutbyggingene på 70-tallet ble kraftselskapene pålagt å sikre at laksen ikke forsvant fra elvene mens de var tørrlagt. Man måtte derfor sette ut fisk, og fisken måtte ha fôr. Fiskefôrproduksjonen i Skretting har siden vokst til en verdensledende virksomhet med tyngdepunkt her i Stavangerregionen.» Skretting.

Fiskeførselskapet EWOS Innovation (Sandnes/Dirdal) ble startet av Sjur Svaboe i 1975. I dag er Svaboe engasjert i biotek gjennom Biolink Group.

Norwegian blues

Now the easy times are over, Norway must rediscover its Viking spirit

Oct 10th 2015 | From the print edition

‘Norway’s rise to glory began when the first oil was extracted from its continental shelf in 1971. The energy industry sent ripples of prosperity throughout the economy, turning **Bergen [sic]** from a fishing village into an industrial hub, creating companies that specialised in extracting hydrocarbons from beneath a stormy sea and filling hotels with oil workers.’ *The Economist*, 10.10.2015 (vår understreking)

Kommentar på The Economist sine nettsider 12.10.2015: “It was not Bergen that became an industrial hub, but Stavanger. And to call it a fisheries village is a vulgarity. Stavanger had fisheries related industry and shipping traditions, both of which were strongly globalized, long before the petroleum age.”

IKT-næringen: Stavangerregionens IKT-næring startet med stormaskiner til kommunene, og har utviklet seg til verdensledende innen blant annet IKT-leveranser til petroleumsvirksomhet. Amerikanske IBM etablerte seg i Norge i 1931, men var i starten primært i Oslo. Etablering i Stavanger ble først vurdert i 1951, men det økonomiske grunnlaget ble vurdert å være for spinkelt.³ Men i 1956 kom endelig Stavangerkontoret, primært for å levere stormaskiner til kommunene. I 1969 opprettet kommunene RIDS (Rogaland Interkommunale DatabehandlingsSenter) med driftsselskapet Rogalandsdata. Det ble ikke noen fart over virksomheten til verken IBM Stavanger eller RIDS/RD før tidlig på 1970-tallet da de store, internasjonale oljeselskapene begynte å etablere seg i Stavanger. Med etableringen av tunge seismikkmiljø som GECOs Stavangeravdeling og Statoil/Kongsberg Våpenfabrikks Statex, fikk IKT-virksomheten et ytterligere løft. Merk også at mange av de aller første ansatte i Statoil ble rekruttert fra Rogalandsdata. En annen viktig pionér var Sjur Svabo med Scanvest, som på det meste hadde 2 000 ansatte.

Figuren på neste side gir en skjematisk beskrivelse av den næringsmessige utviklingen i Stavangerregionen de siste 150 år. Vi ser at startskuddet var ‘det en hadde’, dvs. offentlig sektor og råvarebaserte næringer. Alle virksomhetene har ført til framvekst av både foredlingsindustri (meieri, hermetikkindustri, raffineri, stålverk osv.) og ulike støttenæringer: Sjøfart, Utstyrsleverandører innen fôr, utstyr, verft og mekanisk industri, Elektronikk/IKT (Trallfa, Rogalandsdata, GECO, osv.), Engineering og Avansert forretningsmessig tjenesteyting (starten på det som i dag er Sparebank 1 SR-Bank var en lokal sparebank i Egersund, opprettet i 1839 for å få omløp på inntektene fra det lukrative sildefisket).

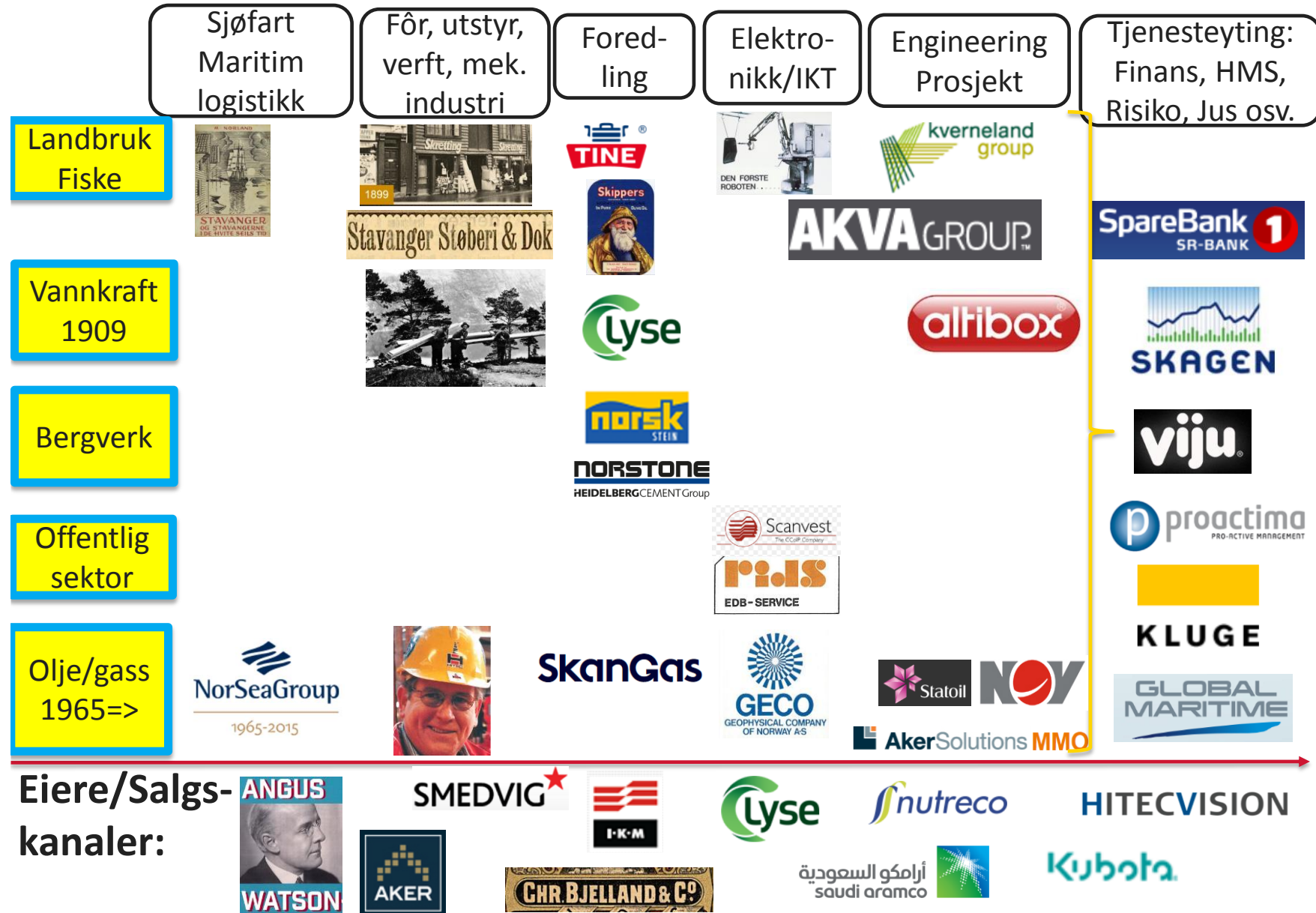
Som vist på forrige side, er det også viktig å være klar over at en del av «sprangene» har vært mer eller mindre tilfeldig, men ofte med en slags fellesnevner. Laerdal startet som barnebokforlag, og ble så produsent av lekebiler i plast. Kompetanse på plast gjorde at de begynte å produsere Anne-dukken til kursing i hjerte- og lungeredning, og de er nå verdensledende innen visse segment innen akuttmedisin.

«Veldig mye kompetanse og teknologi fra oljen er relevant for offshore vind. Men potensielle leverandører må ha respekt for dette markedets særegenheter. En må altså gjøre en seriøs jobb med både å tilpasse og å tilby [selge] relevant teknologi/kompetanse.» Statoil New Energy Solutions

“Vår virksomhet er i utstrakt grad basert på teknologioverføringer fra andre næringer, tilpasset anvendelse innen havbruk. Dagens «buzz» er teknologioverføring fra oljen, men mange av 'oljeteknologiene' er dessverre utformet slik at de blir for dyre for næringer med et normalt kostnadsnivå.» AKVA group

³ Nerhem/Nordvik: «Ikke bare maskiner. Historien om IBM i Norge 1935-1985», Universitetsforlaget 1986

Eksisterende og ny kompetanse tilpasses og tilbys stadig nye marked:

Figur 6: Næringsutvikling i Stavangerregionen de siste 200 år: Eksisterende og nyvervet kompetanse tilpasses og tilbys stadig nye marked. Kilde: IRIS

5) «[Møje] smått e' godt»?

Figuren under viser antall ansatte i de 17 definerte konkurranseutsatte klyngene/næringene i Stavangerregionen.

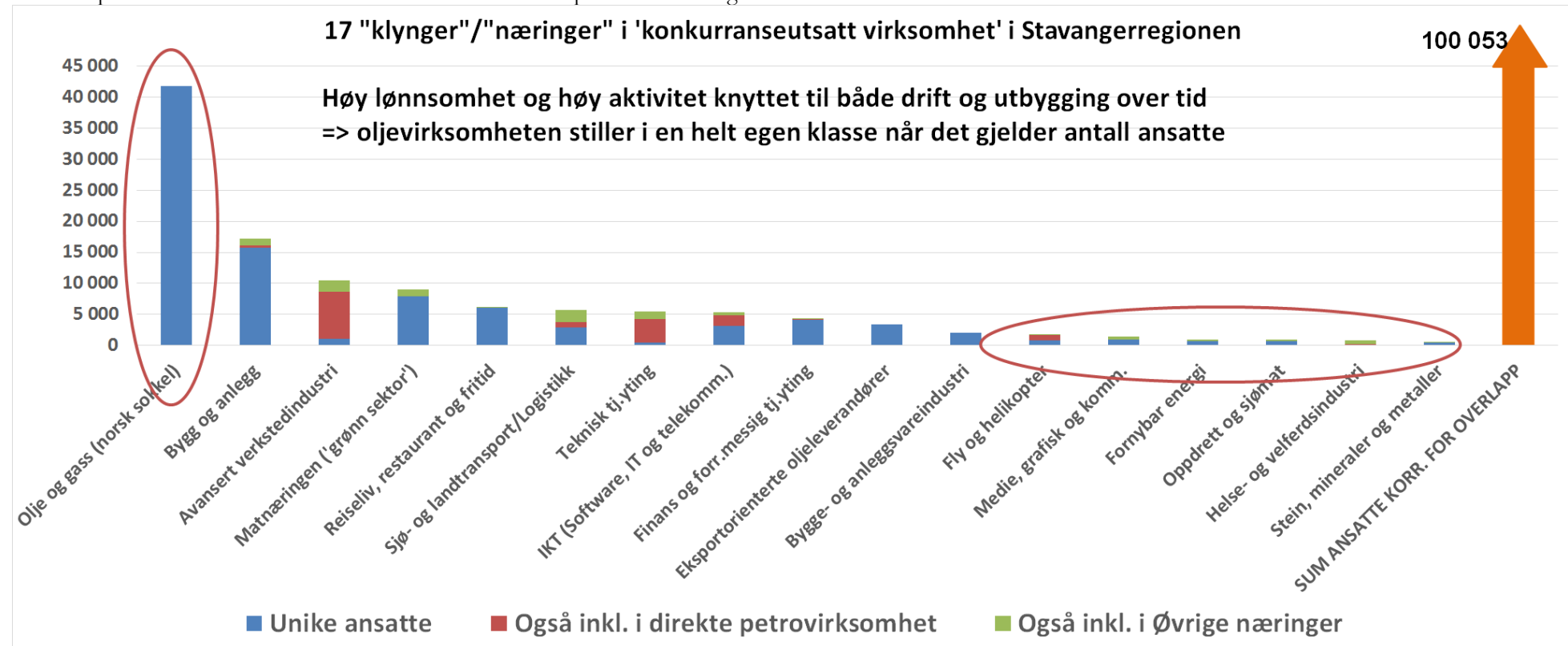
Overlapp: klyngene/næringene overlapper hverandre (de blå søylene er de unike ansatte), netto antall sysselsatte er rett i underkant av 100 000. Store deler av næringer som Avansert verkstedindustri, IKT, Fly og helikopter og Teknisk tjenesteyting tilhører også direkte petroleumsrelatert virksomhet. Avansert

verkstedindustri utgjør en sentral del av både Matnæringen (Kverneland og TKS) og Helse- og velferdsindustri (hvor suverent største aktør er Laerdal Medical)

Posisjonen til hjemmemarkedsrettet olje- og gassvirksomhet: Vi ser at flere av de utpekte vekstnæringene - Oppdrett og sjømat, Helse- og velferdsindustri, osv. - fullstendig kommer i skyggen av petroleumsnæringen i antall ansatte. Men vi vil her

argumentere for at petroleumsvirksomheten er et helt unikt tilfelle, og at ingen andre næringer kan forvente seg en tilsvarende sysselsetting:

«Vi har en konsernomsetning på 1,4 mrd og 700 ansatte i 8 forskjellige land. På Bryne er vi 65, hvorav 6 i den sentrale konsernledelsen. Et oljeserviceselskap av samme størrelse hadde nok ikke nøydt seg med så få.» AKVA group

Figur 7: Konkurranseutsatt virksomhet i Stavangerregionen. Kilde: IRIS

Petroleumsnæringen vil aldri kunne erstattes av én eller av et fåtall nye næringer!

Tabellen til høyre viser at flertallet av de 30 største 'konkurransesatte' virksomhetene i regionen er relatert til olje og gass. Den største ikke-oljerelaterte virksomheten er Norled, men dette skyldes utelukkende at alle deres sjøfolk er registrert i Stavanger. Det er også nyttig å merke seg at med unntak av Laerdal Medical, finner vi ingen bedrifter fra «utpekete» vekstnæringer som Helse og velferd, Oppdrett, Fornybar energi osv. Vi mener dette har to årsaker:

For det første: Petroleumsvirksomheten stiller i en helt egen klasse når det gjelder antall ansatte. Dette skyldes dels ekstremt høy aktivitet knyttet til drift og investering, men også høy lønnsomhet over lang tid.

«Kubotakonsernet omsetter for 150 mrd. og har 2 500 ansatte ved sitt hovedkontor i Osaka. Statoil har 6 000 bare på Forus.» Ingvald Løyning, tidl. konsernsjef Kverneland

For det andre: En global trend mot stadig mer digitalisering/automatisering og outsourcing (ofte til lavkostland) innebærer at mange nye, suksessfulle bedrifter har relativt få egne ansatte (jf. neste side).

«Vi vil nok aldri nå ordførerens mål om 10 000 nye arbeidsplasser med kun én ny næring!» Laerdal Medical

«Selv om jeg har stor tro på akvaservice, vil denne næringen aldri komme i nærheten av å erstatte oljeservice i Rogaland.» AKVA group

Tabell 3: 30 største konkurranseutsatte virksomheter i Stavangerregionen, 2015. Kilde: IRIS

VIRKSOMHET	KOMMUNE	OLJE	IKT	VERKSTED-IND.	ANS.
STATOIL ASA AVD KONTOR STAVANGER	STAVANGER	x			3927
AKER SOLUTIONS MMO AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x			1565
STATOIL ASA AVD KONTOR SANDNES	SANDNES	x			1394
BILFINGER INDUSTRIER NORGE AS AVD STAVANGER	SOLA	x			1290
Offshoreansatte bosatt i Stavanger (Q4 2014)	STAVANGER	x			1280
NORLED AS	STAVANGER				1108
HALLIBURTON AS AVD SOLA	SOLA	x			1075
CONOCOPHILLIPS NORGE KONTOR TANANGER	SOLA	x			1055
NATIONAL OILWELL VARCO NORWAY AS AVD PRODUKSJON	STAVANGER	x		x	946
BAKER HUGHES NORGE AS AVD TANANGERVEGEN	SOLA	x			845
AIBEL AS HOVEDKONTOR	SANDNES	x			742
Bønder/Landbruk, Hå	HÅ				728
NORTURA SA AVD FORUS	STAVANGER				680
KAEFER ENERGY AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x			678
SUBSEA 7 NORWAY AS AVD KANALSLETTA STAVANGER	SOLA	x			661
Offshoreansatte bosatt i Sandnes (Q4 2014)	SANDNES	x			648
STANGELAND MASKIN AS	SOLA				639
Bønder/Landbruk, Klepp	KLEPP				628
ROSENBERG WORLEYPARSONS AS	STAVANGER	x		x	607
ALTUS INTERVENTION AS	SOLA	x			595
NORSKE SHELL AS AVD KONTOR EXPL & PROD	SOLA	x			574
KVERNELAND GROUP OPERATIONS NORWAY AS AVD KLEPP	KLEPP			x	558
Bønder/Landbruk, Sandnes	SANDNES				531
BP NORGE AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x			503
SIMON MØKSTER SHIPPING AS	STAVANGER	x			489
Bønder/Landbruk, Time	TIME				437
WEATHERFORD NORGE AS HOVEDKONTOR	SANDNES	x			419
TOTAL E&P NORGE AS KONTOR/BASE STAVANGER	STAVANGER	x			417
LAERDAL MEDICAL AS AVD PRODUKSJON	STAVANGER			x	397
BOREAL TRANSPORT SØR AS AVD HAFRSFJORD	STAVANGER				393

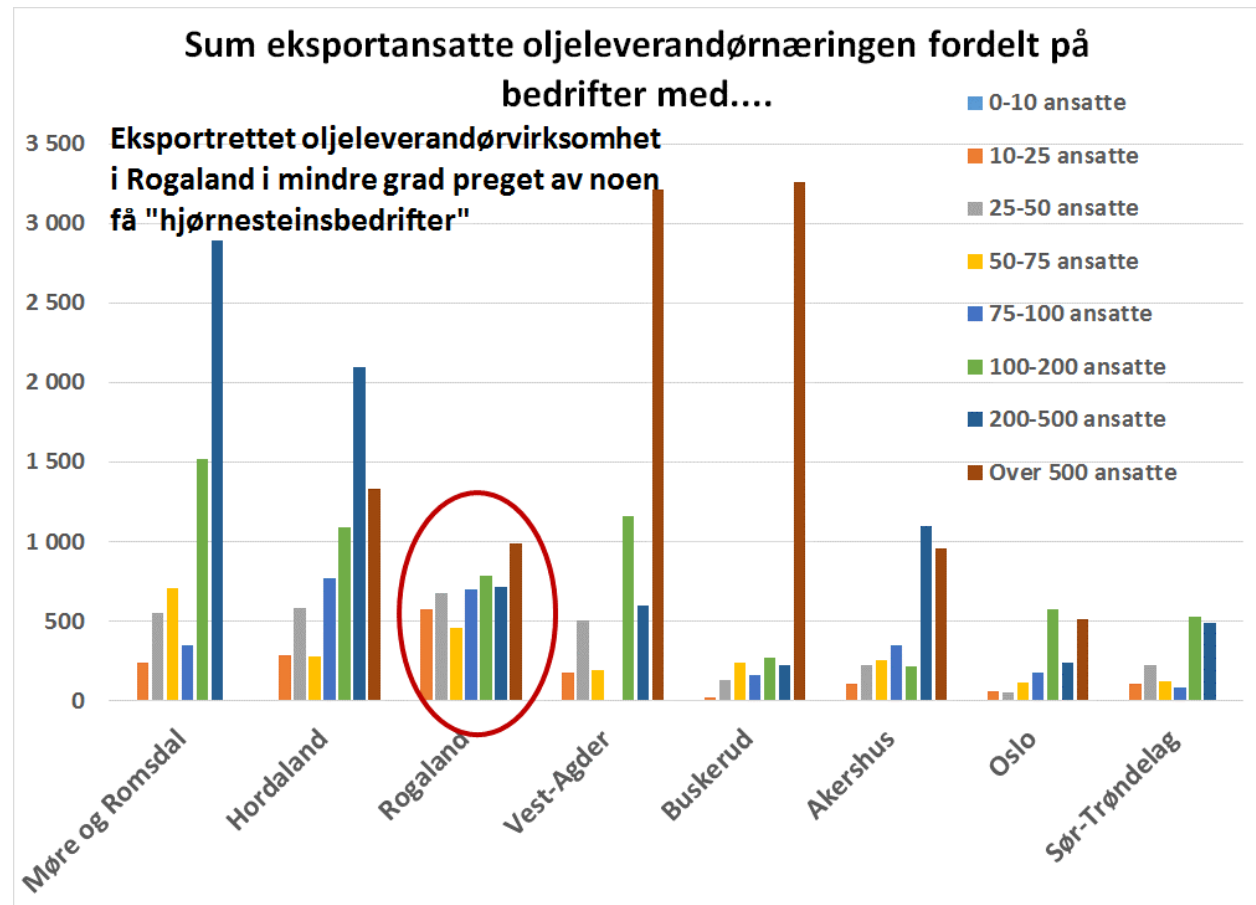
[Møje] «Smått e' godt»

“Globalisation and digitisation have speeded up the pace of creative destruction. Successful firms can emerge from obscure places such as Estonia (Skype) and Galicia (Inditex) to straddle the globe. [...] But the champions of this brave new world can be disconcerting. They are usually light on both people and assets, partly because digital services are highly automated and partly because of outsourcing. Ten years ago Blockbuster had 9,000 shops in America with 83,000 employees. Netflix employs just 2,000 people and rents the computing power for its streaming video from Amazon.” The Economist 03.10.2015: “Capitalism and its discontents” (vår understreking)

«Vi er i dag 65 på Bryne, og vil nok forbli omtrent det. Mye vekst vil skje i utlandet og/eller hos underleverandører.» AKVA group

Dersom vi ser på sysselsettingen innen eksportorientert oljeleverandørvirksomhet ser vi at fylker som Vest-Agder og Buskerud i mye større grad enn Rogaland, er preget av noen få, store «lokomotiv». Rogaland har noen få «lokomotiv», det største er NOV Forus, men ellers er det aller meste mindre eller middels store nisjebedrifter (Roxar, MPM, osv.) og hovedkontorfunksjoner (TK, Østensjø, osv.). Dersom trenden er mindre enheter, er det kanskje den 'Rogalandske' strukturen som er mest framtidsrettet?

Figur 8: Eksportansatte i oljeleverandørnæringen fordelt på fylke og bedriftsstørrelse, 2014, utvalgte fylker. Kilde: IRIS

«Dårr e di så går ront å sogle itte allt så e blankt å flott, å planlegge svere byar, kor allt ser ud te ble grått.. Men di har ikkje forstått, at det så e' smått, kan ver liga så godt!.. Di har ikkje forstått: Smått e' godt!»

(Gunnar Roalkvam/Stavangerensemblen, 1981)

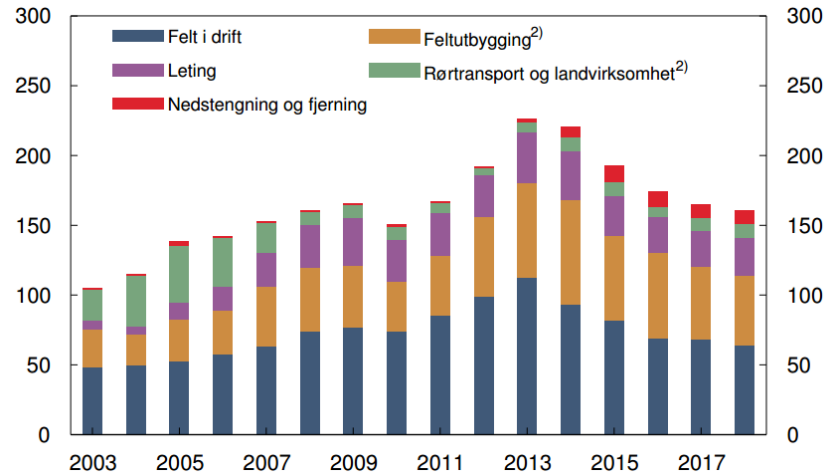
6) Muligheter for ekspansjon globalt eller nasjonalt:

6.1 Næringer med begrenset potensial for ytterligere ekspansjon

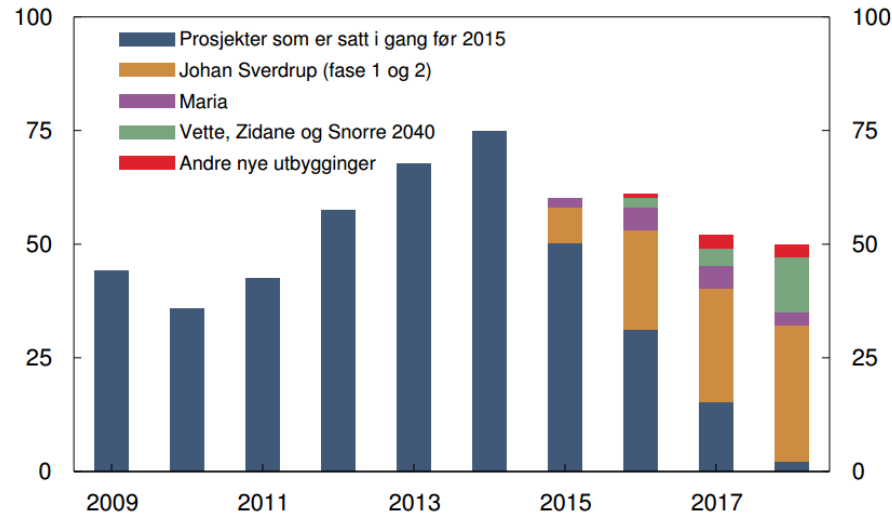
1) *Olje og gass (norsk sokkel).* Den regionale (og nasjonale) petroleumsvirksomheten startet med opprettelsen av 3 forsyningsbaser i 1965/66 (Strømsteinen, Dusavik og Tananger), og Stavangerregionen i dag har rundt 42 000 ansatte i direkte petroleumsrelatert virksomhet rettet mot norsk sokkel (jf. figur s. 29 og tabell s. 38). Selv om næringen for øyeblikket er inne i en liten nedtur/krise, er det fremdeles store beløp som skal investeres og stadig større mengder installert kapasitet som skal driftes og vedlikeholdes. Vi tror derfor næringen vil ta igjen mye av sysselsettingen som har gått tapt det siste 1,5 året, men vi tror ikke sysselsettingen noen gang vil bli høyere enn hva den var i 2013/14. Men næringen vil fortsatt være regionens suverent viktigste næring i flere tiår framover.

Figur 9: Forside Stavanger Aftenblad 4. desember 1965

Figur 10: Petroleumsinvesteringer 2013 – 18 (mrd. kr., faste 2015-priser). Kilde: Norges Bank september 2015

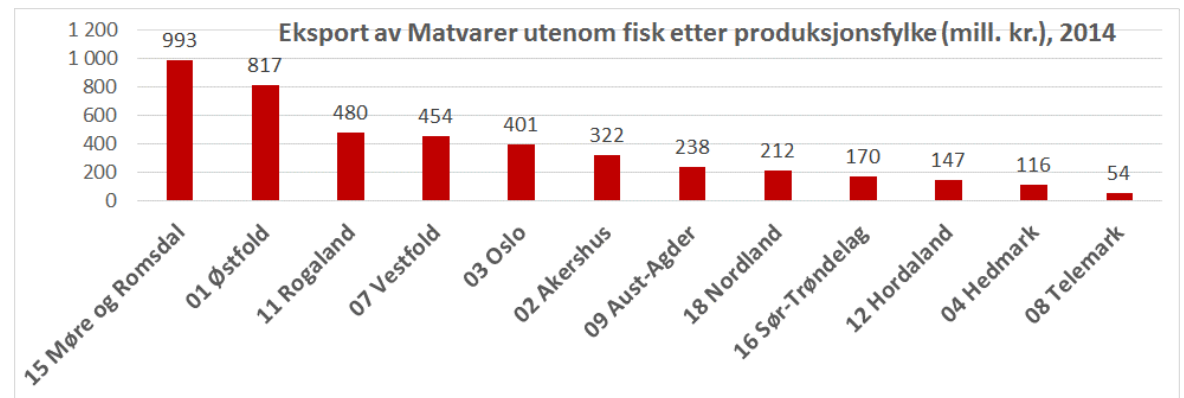

Figur 11: Feltutbygging 2013 – 18 (mrd. kr., faste 2015-priser) . Kilde: Norges Bank september 2015

2) **Stein, mineraler og metaller** i Stavangerregionen med rundt 500 ansatte (jf. figur s. 29 og tabell s. 54) er i stor grad basert på gitte naturressurser, eksempelvis anleggene til Norsk Stein på Jelsa og NorStones anlegg i Dirdal, Årdal og Fiskå. Det har vært vekst i eksport av råvarer fra Rogaland de siste årene. Da det ikke synes å være tilførsel av nye forekomster, ser vi ikke for oss ytterligere vekst.

3) **Matnæringen ('grønn sektor')** inkluderer både landbruk, næringsmiddelindustri og leverandører av landbruksutstyr, og det er rundt 9 000 ansatte involvert (jf. figur s. 29 og tabell s. 41). Denne næringen eksporterer både ut av regionen og ut av landet, og vi tar derfor med hele verdikjedene, inkludert bønder og utstyrsleverandører. Næringens eksport ut av landet er imidlertid begrenset, jf. figur til høyre, og det synes ikke å være potensial for mer. Innen 'eksport' ut av regionen har den lokale matnæringen allerede en svært tung posisjon på det nasjonale markedet, og vi ser ikke potensial for ytterligere vekst.

Figur 12: Eksport ut av landet Matvarer utenom fisk etter produksjonsfylke (mill. kr.), viktigste fylker 2014. Kilde:

4) **Bygg og anlegg** er en stor næring i Rogaland (rundt 17 000 ansatte, jf. figur s. 29 og tabell s. 39). Det er store prosjekt på gang i regionen, både innen vei (Rog- og Ryfast) og bygg (nytt sykehus), og skulle det bli utbygging av vindparker, vil dette også kreve mye anleggsarbeid. Det regionale markedet er derfor godt. Flere påpeker imidlertid at det ligger et stort ubenyttet potensial i at den lokale bygg- og anleggssektoren tar en stadig større del av arbeidet på regionale prosjekt.

«Regionale virksomheter burde tatt en mye større del av de regionale veiprosjektene. Det er her veldig mye kompetanse som er direkte overførbart fra 'olja', eksempelvis prosjektledelse av komplekse prosjekt, boring, dokumentasjon, osv.»

Roxel

5) **Bygge- og anleggsvareindustrien** (rundt 2 000 ansatte, jf. figur s. 29 og tabell s. 48) består av både produsenter av trevarer (Gilje tre) og produsenter av anleggsvarer som betong osv. Det er produsenter av anleggsvarer som betong osv. som er suverent størst i regionen, og dette er således i praksis en sentral underleverandør til bygg og anleggsvirksomheten. Det er generelt lite eksport fra denne industrien, og markedet følger stort sett det lokale. Vi ser derfor ikke for oss potensial for betydelig vekst framover.

Betongelement

6.2 Næringer med potensial for ekspansjon

1) **Avansert verkstedindustri** (rundt 10 500 ansatte, hvor av de aller fleste også inkluderes innen olje og gass, jf. figur s. 29 og tabell s. 40) omfatter utvikling, produksjon/sammenstilling og service/ettermarked, og har også et ikke ubetydelig innslag av software og elektronikk. I dag er næringen i all hovedsak en sentral underleverandør til oljenæringen, med store enkeltbedrifter innen andre marked som landsbruksrelatert utstyr (Kverneland, TKS osv.), maritim næring (Optimarin), flyindustri (Aero Norway), medisinsk utstyr (Laerdal Medical) og oppdrettsrelatert utstyr (AKVA group). I tillegg har det vært noen forsøk på forsvarsindustri (IKM Haaland, Aarbakke, osv.). Leveranse av avanserte verkstedprodukt har absolutt en framtid, men da primært avanserte komponenter/system, ikke masseproduksjon. Merk også at Greater Houston, som Stavangerregionen liker å sammenligne seg med, fremhever 'Advanced Manufacturing and Technology' som en sentral vekstnæring.

2) **Eksportorienterte oljeleverandører** (rundt 3 300 ansatte, jf. figur s. 29 og tabell s. 47) utgjør rett i overkant av 10 % av samlet petroleumsrelatert sysselsetting i Stavangerregionen, men utgjør likevel et betydelig antall ansatte samlet sett. Selv om aktiviteten mot norsk sokkel fremdeles vil være betydelig de neste ti-årene, er det nok innen eksportvirksomhet en vil se den store veksten. En stor utfordring her vil være å sikre at regionale innovasjoner i stadig større grad industrialiseres i regionen.

«Det er absolutt potensial for mer eksport fra oljeleverandørnæringen basert på lokale sysselsatte, men da bør du ha et unikt produkt. Når vi ekspanderer globalt, ansetter vi lokalt personell på stedet.» Ståle Kyllingstad, IKM

3) **IKT (Software, IT og telekomm.)** er, direkte og indirekte, i stor grad rettet inn mot petroleumsvirksomheten, og inkluderer i overkant av 5 000 ansatte, jf. figur s. 29 og tabell s. 43. Her finner vi virksomheter innen IT-consulting, drift og skybaserte tjenester (Bouvet, Evry, Knowit, Cegal), telekommunikasjon og samhandling (Altibox, Viju, Tampnet), datasenter (Green Mountain) og reservoarsoftware og prosessering av seismikk (Schlumberger Information Solutions, Roxar Software Solutions, WesternGeco, Cegal). Det er et betydelig overlapp mellom virksomheter innen IKT og innen Helse- og velferdsindustri og det skjer også samarbeid innad i næringen:

«Når vi vokser ut av vårt eget datasenter, er det godt å ha lokal leverandør som Green Mountain [kolokasjon datasenter på Rennesøy, eid av Smedvig]. Slik vi ser det er Green Mountain viktig for både vår bransje og for regionen generelt.» Cegal

I forbindelse med Statnetts planlagte kabel for kraftoverføring fra Kvilldal til England (NSN Link), arbeides det med muligheten å samtidig få lagt optisk fiber for dataoverføring. En slik fiberkabel vil gjøre Indre Ryfylke relevant som kandidat for anlegging av datasenter i megaklassen.

Felles for regionens IKT-virksomheter i dag er at de i hovedsak leverer tjenester og utvikler løsninger for andre bransjer (olje og gass, helse, etc.), og at det er lite innovasjon innen IKT som eget fag eller teknologiområde.

«Det er stort sett utvikling for kunders behov og spesifikasjoner. Savner noen som satser på utvikling av basisprodukter og -teknologi, f.eks. neste generasjons programmeringsspråk.» Steinar Mangersnes, Knowit Stavanger

«Lyse er i ferd med å bli et IKT-selskap» Lyse

«Vår globale 'plant engineering software', COMOS, er utviklet her i Stavanger.» Siemens

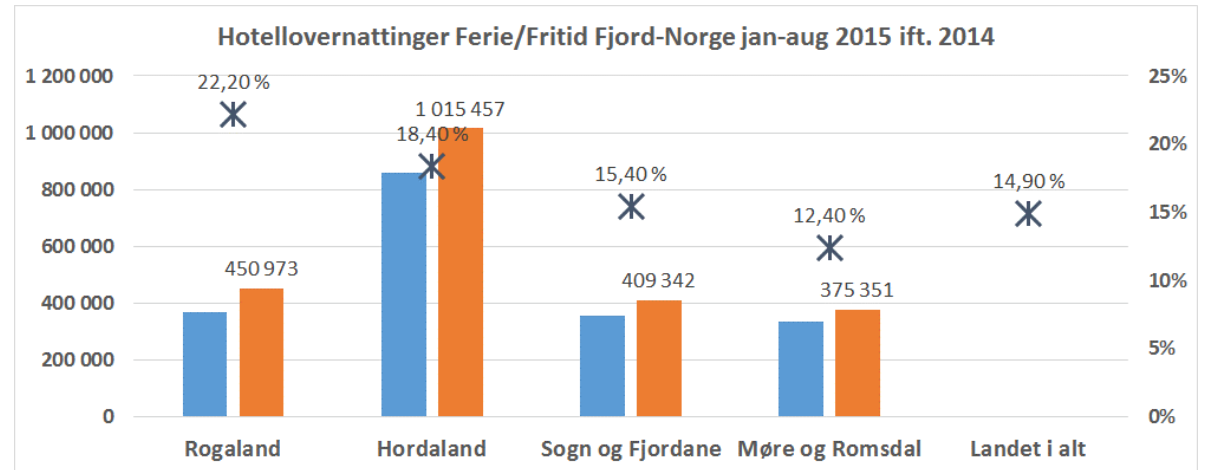
<http://w3.siemens.com/mcms/plant-engineering-software/en/Pages/Default.aspx>

4) Reiseliv, restaurant og fritid i Stavangerregionen (i overkant av 6 000 ansatte, jf. figur s. 29 og tabell s. 42) dekker grovt sett tre markeder: Forretningsreisende/kurs- og konferanse, Ferie/fritid og innbyggernes behov for opplevelser og trivsel. Hotellnæringen spesielt har de siste årene i all hovedsak betjent forretningsmarkedet. Men til tross for dette, har en de siste årene sett en vekst i antallet turister i fylket. Tall for de fire vestlandsfylkene (Fjord-Norge) viser at Rogaland er Vestlandets andre største turistfylket og fylket med sterkst vekst i turistmarkedet. Vi ser også at veksten i Rogaland var langt høyere enn veksten for landet under ett.

Destinasjonsselskapet Region Stavanger forklarer veksten med:

- Naturattraksjoner som Preikestolen og Kjerag har gjennom mange års fokusert markedsføring blitt rangert på topp i verden. Dette har vært viktige faktorer for å posisjonere seg internasjonalt og har gitt oss en formidabel vekst med stadig nye besøksrekorder.
- Flere tilreisende for alle arrangement på sommerstid (Tour des Fjords, Sandvolleyballen, Gladmat, Blinkfestival osv.).
- Regionens korte reiseavstander er også en viktig konkurransefaktor som er høyt verdsatt.
- Et stort, kjøpesterkt marked i den framvoksende middelklassen i mange land.

Fokuset framover er å 'selge' regionen både overfor nye kongressmarkeder innen andre fagfelt og overfor nye turistmarkeder, samtidig som næringen fortsatt forventer å betjene petroleumsrelatert virksomhet også i tiårene framover.

Figur 13: Hotellovernattinger Ferie/Fritid Fjord-Norge jan-aug 2015 ift. 2014. Kilde: Statistikknett.no og IRIS

«Trøkket fra petroleumsrelatert virksomhet har vært så stort de siste årene at regionens hotellnæring i praksis har takket nei til turister i ukedager utenom midt på sommeren.» Region Stavanger (destinasjonsselskap)

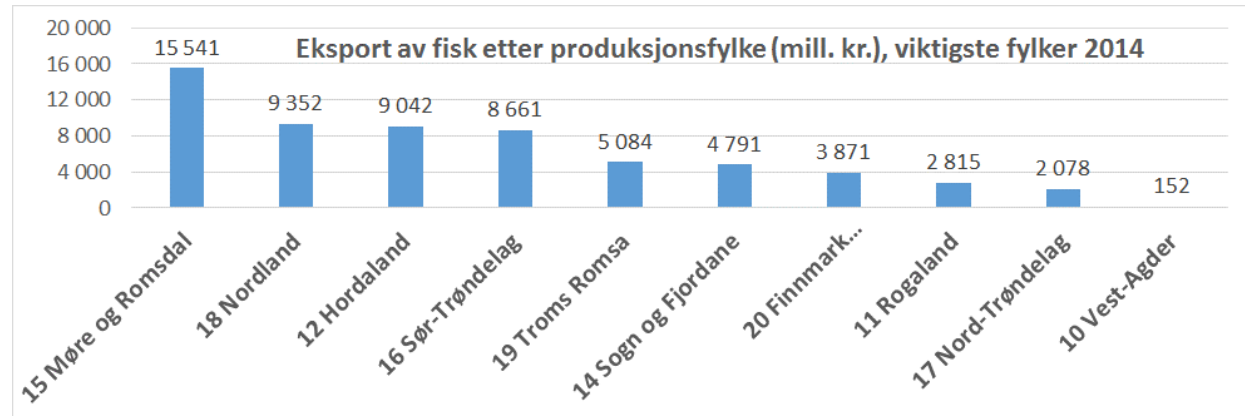

5) Oppdrett og sjømat (rundt 1 000 ansatte i Stavangerregionen, jf. figur s. 29 og tabell s. 51). Rogaland som fylke har en mye mindre andel av norsk fiskeeksport (oppdrettsfisk, hvitfisk og pelagisk fisk) enn hva mange tror. Selv om fiskeeksporten er på anstendige 2,8 mrd., så slås Rogaland av alle fylker lenger nord, med unntak av Nord-Trøndelag. Rogalands relativt lave *andel* av nasjonal fiskeeksport, koblet med at næringen til en viss grad kanskje har 'druket i oljen', forklarer nok hvorfor ingen av de store salgsselskapene for fisk er etablert i Rogaland. Bergen er nasjonalt tyngdepunkt for salg av oppdretts- og pelagisk fisk og Ålesund for hvitfisk.

Der hvor Stavangerregionen er et nasjonalt og globalt tyngdepunkt, er innen oppdrettsutstyr og fiskefôr, begge arv etter regionens virksomhet innen henholdsvis landbruk og mekanisk industri.

«Grunnen til at AKVA group ble etablert på Bryne skyldtes ikke kompetanse om fisk, for der hadde vi ikke noe fortrinn. Men vi var gode på verkstedindustri og automasjon, og flinke til å se nye anvendelser for denne kunnskapen.» AKVA group

Innen maritime tjenester mot oppdrettsnæringen, fôr- og servicefartøy, ser det imidlertid ut til at andre fylker har vært mer aktive enn både Rogaland generelt og Stavangerregionen spesielt.

Figur 14: Eksport av fisk etter produksjonsfylke (mill. kr.), viktigste fylker 2014. Kilde:

«Innen global oppdrettsservice er det vi, AKVA group fra Bryne, som er 'Schlumberger', dvs. den store teknologiaktøren som kjøper opp mindre selskap og konsoliderer bransjen.» AKVA group

6) **Sjø- og landtransport/Logistikk** (rundt 6 000 ansatte, jf. figur s. 29 og tabell s. 45) er en næring som til nå i all hovedsak har vært engasjert på det lokale eller nasjonale markedet, og som har hatt betydelig virksomhet inn mot olje og gass (NorSea, SR-Transport, Bring osv.). Merk at dette også er en næring som har betydelig overlapp med reiseliv, eksempelvis Finnøyrederiet Rødnes hurtigbåter i Ryfylkebassenget om sommeren og busstransport om sommeren.

Vi har den siste tiden sett økende grad av internasjonalisering. NorSea har eksempelvis kjøpt seg opp innen basevirksomhet både i Skottland og Danmark (Danbor AS i Esbjerg), dels for fortsatt å betjene petroleumsvirksomheten og dels for å betjene offshorevind; NorSea har også inngått kontrakter med forsvaret. Risavika havn jobber aktivt for å bli et nasjonalt logistikknutepunkt. Det synes også å være internasjonale muligheter for aktører innen sjøtransport:

«Vi har verdensledende teknologi innen batteridrift og miljøvennlige ferjer, og vi er flinke på drift av ferjesamband og gods, så det er absolutt mulig å ta dette utenlands.» DSD/Norled/Nor Lines

«Det skal sies at Stavangerregionen ikke lenger har spesielt mange leverandører av skipsutstyr, men det som finnes her, er svært god ingeniørkompetanse innen fag som automasjon og prosess. For å være konkurransedyktige har vi de siste årene spisset en effektiv forretningsmodell der vi foretar utvikling og prosjektering i Sandnes, mens alle komponenter fra våre underleverandører både i Norge (31% av innkjøpsverdien) og andre land ankommer vår logistikk-hub i Luxembourg for samlet videre forsendelse til verksted eller verft der installasjon skjer på kundens fartøy.» Optimarin (leverandør av system for rensing av ballastvann)

Figur 15: Verdens første 100 % batteridrevne ferje, Norleds «Ampere», døpes av næringsminister Monica Mæland ved Fjellstrand verft i Hardanger 23. oktober 2014. Bilde: DSD

7) **Fornybar energi** inkluderer både produsenter av energi (Lyse) og leverandører av utstyr og tjenester til disse produsentene, og har rundt 1 100 ansatte, jf. figur s. 29 og tabell s. 52. Med unntak av vannkraft er det foreløpig relativt begrenset med aktivitet innen fornybar energi i Stavangerregionen. Det er riktignok satt opp en del vindmøller på Høgjæren og Statoil har sin testmølle Hywind utenfor Karmøy, men en har ennå ikke fått den storstilte utbyggingen av vindparker på land som mange hadde for seg. Regionen mangler altså, så langt i hvert fall, definitivt et hjemmemarked for fornybar energi utenom vannkraft. At det ikke er etablert virksomhet innen service/utstyr, til tross for at regionen definitivt har relevant kompetanse fra offshore olje gass, skyldes nok delvis regionens høye lønnsnivå, delvis mangelen på et hjemmemarked og delvis at potensialet for stor vindrelatert sysselsetting så langt ikke synes å være til stede.

«Virksomheter som vil inn på offshorevind som leverandør, må tenke Nordsjøbassenget under ett, dette er ikke et hjemmemarked på samme måte som oljevirkosomheten er/har vært. [...] Det handler om å lære industrien å kjenne, og gradvis utvikle et produkt.» Statoil New Energy Solutions

En av de europeiske 'hubene' for offshore vind er Esbjerg, med rundt 2 500 ansatte knyttet til alt fra design til installasjon og service på vindparker. NorSea Group etablerer seg nå i Esbjerg gjennom oppkjøpet av Danbor AS

NORSEA GROUP BUYS DANBOR FROM MÆRSK

(2 April 2014) NorSea Group is taking a major step forward in its international involvement by purchasing the Danish base and logistics company Danbor AS. In addition to enhancing the global presence of NorSea Group, Danbor will significantly boost the company's capability in the wind power market.

8) **Fly og helikopter** (1 800 ansatte er engasjert i aktivitet, jf. figur s. 29 og tabell s. 49.) Som følge av flyplassen på Sola (sivil og militær) og helikoptertrafikken til og fra, har Stavangerregionen, og da spesielt Sola kommune, bygget opp et stort miljø rundt fly og helikopter: Flere helikopterselskap, hovedredningssentral, en avdeling av forsvarets 330 skvadron, flymotorverksted og tre ulike miljøer for helikoptersimulatorer. Sola er også valgt som mottakssted for Norges 16 nye redningshelikoptre, hvor av 2 - 3 av vil bli fast stasjonert på Sola, og all opplæring av skvadronens mannskap skal foretas på Sola i årene 2017-2020.

«Vindturbiner til lands og til havs betjenes av Siemens Wind Power i Danmark. Siemens har fem personer stasjonert ved vindturbinene på Høgjæren, men disse er kun proforma tilknyttet Stavangerkontoret. Men regionen har gunstige forhold for sammenstilling av store, flytende strukturer. Om Statoil beslutter sin Hywind2 pilot, vil sannsynligvis de 5 vindturbinene bli montert i en fjord i nordfylket, skjermet for vind og med god havdybde for utsleping til feltet utenfor Skottland.» Siemens Stavanger

9) Helse- og velferdsindustri. I Stavangerregionen er det rundt 700 ansatte i virksomheter som på en eller annen måte er engasjert i helse- og velferdsindustri, men uten at alle virksomhetenes ansatte nødvendigvis leverer til dette markedet, jf. figur s. 29 og tabell s. 53. Helse- og velferdsindustri er en stor og voksende bransje med svært god lønnsomhet på verdensbasis. Utfordringen for Stavangerregionen, ifølge den lokale helseteknologinestoren Tore Lærdal, er at dette ikke er en næring hvor Stavangerregionen har naturlige fortrinn. Men sektoren er kunnskapsbasert, og det er et marked for avanserte løsninger innen både utstyr (Lærdal, AluRehab), IKT (Viju Norge), bioteknologi (Biolink/Medpalett osv.). Det er i dag svært mange initiativ på gang innen denne sektoren, blant annet klyngesamarbeidet Norwegian Smart Care Cluster, oljeteknologioverføringsprogrammet Norway Pumps & Pipes og det nye biomedisinske forskningscenteret SEARCH (Sandnes Education and Research Center Høyland).

«Vår suksess skyldes en klar visjon («Helping save lives!»), tett samarbeid med sluttbrukere, eksempelvis SAFER-samarbeidet med UiS og SUS, fokus på én smal nisje og tett samarbeid med partnere i og utenfor landet.» Laerdal Medical

«Mengden av tilgjengelige data i helsesektoren vil øke dramatisk i de kommende årene. Avansert analyse og sammenstilling av data vil være med og legge grunnlaget for helseministerens visjon om å skape 'pasientens helsetjeneste'. Ellen C. Grasbakken, Regiondir. Vest, IBM Norge

Det biomedisinske forskningscenteret SEARCH, som skal ligge på Høyland i Sandnes, skal bidra til forskning innen både veterinær- og humanmedisin. Senteret skal være et samarbeid mellom Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (tidligere Landbrukshøgskolen på Ås), Universitetet i Stavanger, Stavanger Universitetssjukehus og Stiftelsen Norsk Luftambulans. Dette senteret vil bli et viktig tilskudd til regionens særlige styrke innen akuttmedisin.

Figur 16: Medox er ett av produktene fra Sandnesbaserte Biolink Group, eid av gründeren Sjur Svaboe

BiolinkGroup

«Vår satsing på medisinsk teknologi drives fra Oslo»
Siemens Stavanger

Figur 17: Nils Petter Oveland, lege SUS og førsteamanuensis UiS og en av initiativtakerne til SEARCH-senteret. Bilde: Helse Stavanger

6.3 Støttenæringer til både tradisjonelle lokomotiv og vekstnæringer

Flere av de næringene vi har kommentert ovenfor, har elementer av å være støttenæring til andre næringer samtidig som de også er en næring 'i seg selv', eksempelvis IKT og Avansert verkstedindustri. Vi har likevel valgt å ta med disse blant hovednæringene. De 3 næringene under har også elementer av å være hovednæringer, men vi har likevel her valgt å presentere dem som støttenæringer:

1) Teknisk tjenesteyting (rundt 5 500 ansatte, jf. figur s. 29 og tabell s. 44) er i stor grad direkte rettet inn mot petroleumsvirksomheten (DNV-GL, Global Maritime, IKM Consultants), men her finner vi også sentrale byggetekniske virksomheter (Multiconsult, Sweco, osv.), virksomheter innen HMS, risiko og styringssystemer (eksempelvis Proactima, Karabin) samt NATOS Joint Warfare Centre på Jåttå. Dette er kompetanse og virksomheter som både kan støtte de øvrige hovednæringene og fungere som 'egen' næring.

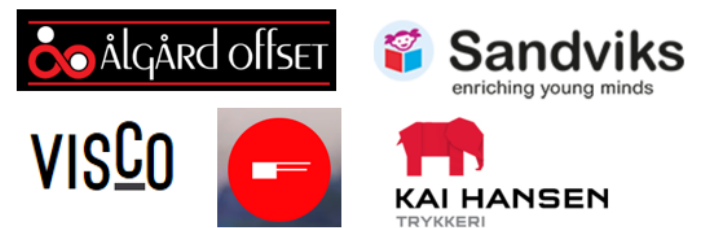
«Inn i offshorevind trenger vi kompetanse innen HMS og risikohåndtering.» Statoil New Energy

2) Finans og forretningsmessig tjenesteyting (rundt 4 500 ansatte, jf. figur s. 29 og tabell s. 46) inneholder i stor grad banker, revisjons- og konsulentbyrå, advokatfirma og investeringsselskap. Dette er i stor grad virksomheter som utgjør 'infrastrukturen' for alle de øvrige næringene. De hjelper til med å finansiere virksomheter, og de hjelper til med å selge/kjøre virksomheter. Men regionen har også noen virksomheter som i stor grad har et nasjonalt og internasjonalt siktemål, primært Skagen fondene. Men det er en utfordring å sikre at de nasjonalt og internasjonalt rettede virksomhetene blir værende, jf. hvordan regionen mistet 200 arbeidsplasser, med lokal historie helt tilbake til 1946, da GE Money Bank ble kjøpt opp av Santander Consumer Bank som 'flagget ut' virksomheten til Oslo.

«I Norge er det unektelig Oslo som er tyngdepunktet innen finans. Likevel er den lokale finansklyngen i Stavangerregionen betydelig, vi har alle delene av økosystemet her, og det er absolutt et videre potensial» HitecVision

3) Medie, grafisk og kommunikasjon (rundt 1 500 ansatte, jf. figur s. 29 og tabell s. 50). Denne næringen omfatter virksomheter som produserer og presenterer innhold rettet mot husholdningene eller næringslivet, dvs. aviser, forlag, trykkeri, kommunikasjonsbyrå osv. Som tidligere nevnt er det ikke nok å finne opp og produsere et produkt, det skal også selges. Og for å selge det, må det vises fram. Det var derfor hermetikkfabrikantene brukte fargerike etiketter, og det var derfor Christian Bjelland allerede i 1909 fikk produsert Norges aller første reklamefilm. Men en skal heller ikke underslå at dette er en næring som bidrar til å diversifisere regionens næringsliv ved å tilby arbeidsplasser av en helt annen art enn det regionen er kjent for. Vi ser således på denne næringen som en helt sentral støttespiller for både regionen som sådan og for øvrige regionale næringers vekst.

7) Samlet vurdering av langsiktig utviklingspotensial

Basert på drøftingen over, har vi gruppert de 17 konkurranseutsatte «næringene»/»klyngene» i 3.

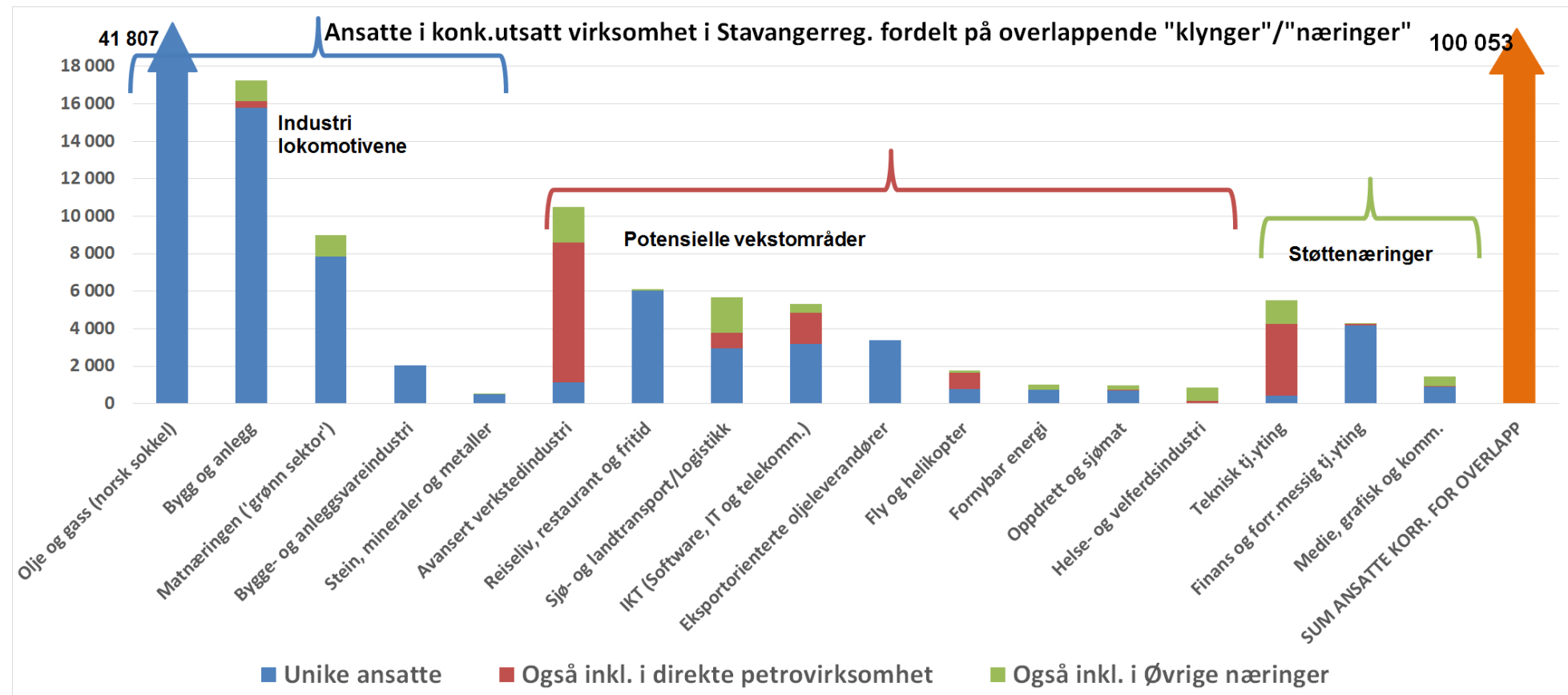
Industriokomotivene: Næringene som i de neste tiårene vil være de viktigste lokomotivene for lokal sysselsetting, men som mest sannsynlig ikke vil vokse så mye mer. NB: Vi tror petroleumsnæringen vil ta

igjen en del av det tapte, men at den ikke nødvendigvis kommer tilbake til 2013/14-nivåene.

Potensielle vekstområder: Næring/klynger hvor vi mener det er potensial for vekst nasjonalt eller internasjonalt.

Støttenæringene kan både bidra til vekst av seg selv, men er også essensielle for øvrige næringers vekst.

[Møje] smått e' godt: På bakgrunn av dette vil vi argumentere for at Stavangerregionen, i tillegg til den hjemmemarkedsrettede petroleumsvirksomheten, må satse på et mangfold av mindre klynger/næring.

Figur 18: 17 konkurranseutsatte næringer/klynger i Stavangerregionen : Vurdert langsiktig utviklingspotensial. Kilde: IRIS

Ulike næringer viktige for ulike regioner

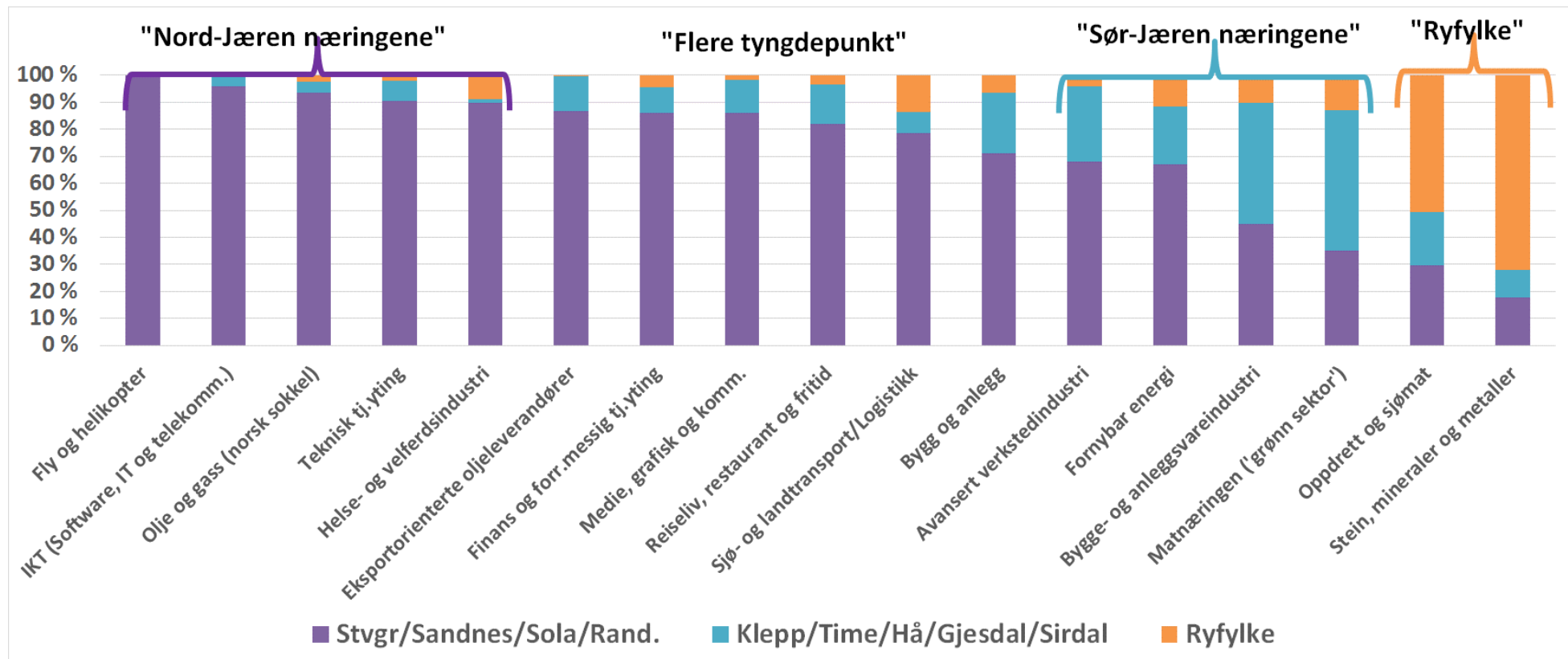
Som vi ser av figuren under, kan klyngene/næringene grovt sett deles i fire:

1) «**Ryfylkenæringene**»: Oppdrett og sjømat og Stein, mineraler og metaller.

2) «**Sør-Jæren næringene**»: Matnæringen ('grønn sektor'), Bygge- og anleggsvareindustri og Avansert verkstedindustri

3) «**Nord-Jæren næringene**»: Olje og gass (norsk sokkel), Fly og helikopter, Helse- og velferdsindustri, IKT osv.

4) **Tyngdepunkt i ulike delregioner**: Eksportorienterte oljeleverandører har tyngdepunktet på Nord-Jæren, men er også betydelige på Sør-Jæren. Fornybar energi er stor både på Nord-Jæren og i Ryfylke. Sjø- og landtransport/Logistikk har sitt tyngdepunkt på Nord-Jæren, men er også stor på Sør-Jæren og i Ryfylke (eksempelvis Rødne på Finnøy og Suldal transport).

Figur 19: 17 konkurranseutsatte næringer/klynger i Stavangerregionen fordelt på delregion. Kilde: IRIS

8) Virksomhetenes utfordringer for å realisere potensialene?

I våre intervjuer har vi spurt om hva som skal til for å realisere utviklingspotensialene i de ulike klyngene/næringene. De fleste er optimister, men er likevel enige om at det ikke er noen 'quick fix': «**På media kan det virke som at bare valutakursen svekker seg, så kan en hjemmemarkedsbedrift begynne å eksportere. Men det er ikke 'bare bare' å begynne og selge utenlands, en må først innarbeide seg i et marked.**» Laerdal Medical

Vi har gruppert de 10 viktigste svarene i forhold til hvem som mest naturlig kan gjøre noe med dem: Offentlig sektor/utdanningsystemet, Næringslivet/kapitalmiljøene og Virkemiddelapparatet.

Viktige forhold hvor offentlig sektor/virkemiddelapparatet kan bidra:

1) Sikre tilgang på relevant arbeidskraft. Som kjent, var én av årsakene til at Stavangerregionen tidlig tok en ledende rolle innen olje og gass, at en allerede tidlig på 1970-tallet kom i gang med relevant utdannelse innen offshoreteknologi og innen geofag og petroleumsteknikk. Noe som går igjen, er et ønske om at UiS burde satset enda sterkere på IT. Rogaland fylke er best i landet på å tilby lærlingeplasser og en stor andel elever velger yrkesfag med relevans for regionens næringsliv. Så om fylket ikke står helt øverst på statistikkene for andel med høy utdanning i arbeidslivet, er dette noe bedriftene har nytt godt av.

1) Forhold hvor offentlig sektor/utdanningsystemet kan bidra:

Sikre tilgang på relevant arbeidskraft

Holde bokostnadene nede gjennom aktiv nybygging

Bruke innkjøpsmakt til å etablere hjemmemarked

Figur 20: Viktige forhold hvor offentlig sektor/utdanningsystemet kan bidra for å realisere utviklingspotensialene

«De som utdannes ved fagskolene (automasjon, mekatronikk, IT server- og nettverkskompetanse), holder godt nivå og er viktige for vår utvikling. Lab- og simulatorløsninger utviklet i Stavanger utnyttes ved andre Siemens lokasjoner.» Siemens Stavanger

«Vi opplever at universitetet ikke er nok på banen når det gjelder IT, ei heller IRIS!» Lyse

«Vi har ikke rekruttert IT-folk fra UiS. Savner IT-rettet interaksjonsdesign/front end utvikling som fag på norske universitet slik det er i utlandet. Men dette er kanskje på vei?» Knowit Stavanger

«Vi trenger medarbeidere som forstår totaliteten; elektrikere med ingeniørutdanning etterpå er de beste folkene vi har. Vi må mastersyken til livs.» Optimarin

2) Holde bokostnadene nede gjennom aktiv nybygging. Mens høye lønnskostnader kan hindre en virksomhet fra å etablere seg, så kan høye bokostnader skremme ansatte fra å etablere seg i regionen.

3) Bruke lokal innkjøpsmakt til å etablere hjemmemarked. Lokale virksomheter hadde svært gode betingelser for å bygge seg opp som leverandører til petroleumsvirksomheten da virksomheten var som et gigantisk hjemmemarked. Og ikke bare det, i tillegg var det klare forventinger om at de utenlandske selskapene brukte lokale leverandører i den grad dette var mulig. Det er ikke alle næringer som kan vente en slik drahjelp i en oppbyggingsfase. Og det er i dag en helt annen, og mye strengere, konkurranselovgivning å forholde seg til. Innen helse- og velferdsteknologi er det flere som ønsker at kommunene kan ta en rolle som en innovativ innkjøper som oppfordrer leverandører, både regionalt, nasjonalt og internasjonalt, til å komme opp med innovative løsninger. Innen vindkraft er det mange som mener at et hjemmemarked, uansett om det ikke ble så stort, ville gitt en uvurderlig mulighet til å etablere en leverandørvirksomhet.

«Hva det offentlige/virkemiddelapparatet kan gjøre for å stimulere nyskaping? De kan sikre regionen boliger til overkommelig pris: Vi ansatte nylig en amerikaner som i USA hadde hatt 45 min. reisetid til Manhattan, han fikk doblet sine bokostnader i Stavanger.» Laerdal Medical

«Stavanger kunne vært en pilotby for autonome biler, eksempelvis, men da trengs politisk engasjement.» Zaptec

«Statoil hadde en viktig rolle innen oljen som innovativ innkjøper! Vi håper det offentlige kan ta en slik rolle innen f.eks. helse- og velferdsteknologi. Blant andre er Stavanger kommune flink til dette.» Lyse

«Hvis en ønsker norsk leverandørindustri mot vindkraft, må [sentrale] myndighetene etablere rammebetingelser slik at det lønner seg å bygge vindparker i Norge. Samtidig må potensielle leverandører allerede nå orientere seg internasjonalt, de kan ikke vente på at det norske markedet skal komme.» Statoil New Energy Solutions

«Myndighetene kan ta en mer offensiv rolle som kjøper - og gi muligheter for å teste nye konsepter, eksempelvis innen helse, i real life.» Knowit Stavanger

Viktige forhold hvor næringslivet/kapitalmiljøene kan bidra:

4) Begrense lønnsveksten og høyne arbeidsmoralen. Så å si alle virksomheter innen ikke-petroleumsrelaterte virksomheter påpeker at de siste årenes lønnsgalopp hemmet deres tilgang på kvalifisert personell. Til og med Laerdal Medical, en virksomhet som en hvilken som helst storby i verden ville ønsket velkommen med åpne armer, har slitt med å rekruttere relevant kompetanse i Stavangerregionen. Men vi ser nå at også petroleumsrelaterte virksomheter må holde lønnskostnadene nede.

«Regionen sliter litt med mentaliteten, mange er nok blitt litt for godt vant med høy lønn, stadige ovale helger og lange ferier.» Laerdal Medical

«Arbeidstidsordningene i deler av oljen fremstår som et 'overgrep' på den tradisjonelle, nøysomme jærsk arbeidskulturen.» AKVA group

«Vi kan ikke betale oljelønninger og har i den grad vi har fått tak i riktig folk, rekruttert fra utlandet og fra andre deler av landet.» Lyse

5) Bedre tilgang på 'rett' kapital. Tilgang på kapital er essensielt for all næringsutvikling. Denne kapitalen kan være både regional, nasjonal og internasjonal, og den kan være privat eller børsnotert. Flere påpeker at Stavangerregionen generelt har svært mange private formuer, men at de gjerne skulle sett at ikke alt dette ble investert i eiendom. Smedvigfamilien er ett lokalt eksempel på en familieformue som dels investeres i eiendom og dels i næringsutvikling (eksempelvis Green Mountain).

Innen petroleumsrelaterte virksomhet er det god tilgang på absolutt alle typer kapital, og det er ikke lenger en nyhet at selskap fra eksempelvis Saudi Arabia kjøper seg opp i lokale virksomheter. I de 'nye' bransjene er det imidlertid ikke gitt at lokale, oljeutstyrskompetente investormiljø er de riktige, langsiktige partnerne, og Stavangerregionen kan oppleve at de kommende bransjene i større grad betjenes av kapital fra andre deler av landet.

«Regionen er preget av høyt lønnsnivå og mangel på risikokapital til prosjekter som ikke er oljerelatert. Oppstartsselskap får ingen hjelp fra bankene, dermed er de helt avhengige av private investorer. Vi trenger flere såkalte 'business angels'. Folk er opplært til å investere i eiendom når de har noen millioner til overs. Disse burde heller få skatteinsentiver til å investere i oppstartsselskap. Det er litt større risiko, men mye mere moro.» Zaptec

2) Forhold hvor næringslivet/kapitalmiljøene kan bidra:

Begrense lønnsveksten og høyne arbeidsmoralen

Bedre tilgang på 'rett' kapital

Industrialisere regional teknologi i regionen

Figur 21: Viktige forhold hvor næringslivet/kapitalmiljøene kan bidra for å realisere utviklingspotensialene

«Shippingorienterte Klaveness Invest [Oslobasert] er vår største enkelteier.» Optimarin

«PE-miljøene med kortsiktige mål som oppstyking og realisering av gevinster, er ikke nødvendigvis et gode. Våre eiere [Wilhelmsen, Eidesvik og Møkster] er i tilstøtende næringer og har et langsiktig perspektiv.» NorSea

«En fordel med industrielle eiere som kjenner eller er i samme bransje, er at en kan piggybacke på deres oppdrag og referanser og derigjennom nå markedet.» Knowit Stavanger

«Typiske virkemiddelordninger med penger i en utviklingsperiode har begrenset betydning. Gründere med potensial er ofte villige til å satse egen tid og kapital, og for de virkelig interessante casene er det oftest arbeidskapital tilgjengelig. Det ville vært mye mer interessant om virkemiddelapparatet kunne bruke midlene som økonomisk garanti for kunder som er villige til å være prøvekanin for nye produkt/konsept.» Knowit Stavanger

6) Industrialisere regional teknologi i regionen. Helt siden den første industrialiseringen har norsk næringsliv vært preget av utenlandsk kapital. Norsk Hydro startet riktignok med utgangspunkt i en norsk innovasjon, men med i all hovedsak fransk og svensk kapital, og med svensk styreleder, Marcus Wallenberg, fra 1903 - 1940⁴ Mange av de store lokomotivene i regionen er utenlandsk eid, eksempelvis Kverneland/Kubota, Trallfa/ABB, GECO/Schlumberger, Skretting/Nutreco osv. Så lenge sentrale funksjoner som utvikling og hovedkontorfunksjoner fremdeles blir i regionen, er ikke utenlandsk eierskap noe problem. Innen petroleumsteknologi har vi dessverre sett en noe uheldig utvikling der regionale teknologier i verdensklasse kjøpes opp, og etter en stund flyttes både videreutvikling og produksjon ut av landet. Denne utviklingen er ofte uungåelig og skyldes nok delvis kostnadsnivået i regionen og delvis at oppkjøp ofte er eneste mulighet for å sikre global distribusjonskanal.

Ole Sveinung Kvernstuen er en av de store olje gründerne i regionen. I 1978 var han med og startet Nodeco som ble solgt til Weatherford i 1996. Etter dette utviklet han sandfiltre gjennom selskapet Reslink. Reslink ble kjøpt av Schlumberger i 2006, og sandfiltrene har nå blitt en global kjempesuksess. Sandfiltrene har til og med vært utstilt på Teknisk museum i Oslo. I skrivende stund har det imidlertid blitt kjent at Schlumberger vurderer å flagge ut virksomheten ved Reslink på Ålgård. Dette kan dessverre bli nok et eksempel på utflagging av utvikling og produksjon av regional teknologi.

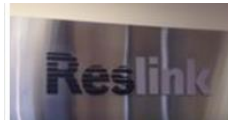

Reslink på Ålgård går usikre tider i møte.
FOTO: Foto: Jon Ingemundsen

Ålgård-firma med millionoverskudd kan bli lagt ned

Oljeservicebedriften Reslink på Ålgård gikk med 54 millioner i overskudd i fjor. Nå kan bedriften med 44 ansatte og fire innleide bli lagt ned.

Aftenblad 02.11.2015

Figur 22: Stavanger

«Her på Jæren er vi veldig flinke til å finne opp ting og så få dem produsert, vi er egentlig ganske nerdete, men vi er ikke så gode på salg.» Ståle Kyllingstad, IKM

«Det er litt trist at det her i regionen er sånn fokus på å 'bli kjøpt opp' og at vi ikke har andre lands fokus på familieeide bedrifter over flere generasjoner.» Ingvald Løyning

«Typiske 'ett-produktselskap' uten noen større lokal prosjektorganisasjon vil typisk bli oppkjøpt av større industriselskap, med påfølgende fare for utflagging. Dette er synd, for én av styrkene til næringslivet på sørvestlandet er nettopp evnen til innovasjon i kombinasjon med sterk kompetanse på prosjektgjennomføring, jf. hvordan Jon Gjedefos Hitec ble NOV Forus med over 1 000 ansatte i regionen.» HitecVison

«Utenlandsk eierskap er absolutt ikke noe å være redd for, så lenge ikke absolutt alt næringsliv styres fra utenfor regionen.» IKM Gruppen, Norges største 100 % privateide konsern innen petroleumsnæringen

⁴ <http://www.hydro.com/no/Hydro-i-Norge/Om-Hydro/Var-historie/>

Viktige forhold hvor virkemiddelapparatet kan bidra:

7) Satse på nyskaping og gründermiljø. Mange av virksomhetene vi har intervjuet har en aktiv posisjon når det gjelder å knytte til seg, ev. kjøpe opp, nye, spennende selskap. Lyse har eksempelvis vært svært aktiv med å knytte til seg mindre selskap innen smarthus og helse- og velferdsteknologi. Lyse er også veldig aktiv overfor lokale innovasjonsmiljø som Innovation Dock, Mess & Order og iPark.

«Det fantes rundt 40 000 'iddiser' [hermetikkboksetiketter] for rundt 8 - 9 000 ulike merkevarer, men dette var egentlig et sykdomstegn. Bransjereguleringen av sardin- og kippersproduksjonen, som startet med brislingsentralen i 1933, bidro til å fryse strukturene i hermetikknæringen og ga ikke den samme grobunn for innovasjon som hos Stabburet-Nilsen i Fredrikstad, som ble stående utenfor og måtte gjøre det godt innen alle andre former for hermetikk.» Hermetikk museet

«Vår policy er at AKVA group ikke kan ansette alle smarte folk i verden, så vi satser heller på å knytte disse til oss, for eksempel ved at de lisensierer sin teknologi til oss.» AKVA group

8) Tettere samarbeid mellom næringsliv, utdanning, FoU og sluttbrukere. Én måte å kompensere for mangel på naturgitte fortrinn på, kan være å etablere tette bånd til utdanning, forskning og sluttbrukere. Akuttmedisinbedriften Laerdal Medical opplever at lokalisering i Stavanger slett ikke er optimalt, men har kompensert for dette på ulike måter: Her i regionen har de etablert SAFER, et læringscenter innen akuttmedisin med Stavanger Universitetssjukehus og Universitetet i Stavanger. Formålet med SAFER (etablert 12. mai 2006) er å styrke akuttmedisinsk opplæring og pasientsikkerhet, og drive forskning og utvikle kurstilbud. Aktiviteten ved senteret, blant annet kurs for sykepleiere, ambulanspersonell, leger osv., gir Laerdal en unik kunnskap om sluttbrukernes behov, og dette igjen kan de bruke i videreutvikling av sine produkt. Initiativet Norwegian Pumps & Pipes vil også kunne bidra til å koble næringsliv med FoU og sluttbrukere. De er blant annet i gang med å koble hjerteforskere som trenger pumper med leverandører av pumper til oljeindustrien.

3) Forhold hvor virkemiddelapparatet kan bidra:

Satse på nyskaping og gründermiljø

Tettere samarbeid mellom næringsliv, utdanning, FoU og sluttbrukere

'Selge' regionen utad

Etablere klyngeorganisasjoner der regionen har utfordrerrolle

Figur 23: Viktige forhold hvor næringslivet/kapitalmiljøene kan bidra for å realisere utviklingspotensialene

«Vi har knapt noen naturlige fortrinn ved å være lokalisert i Stavangerregionen, snarere tvert imot på grunn av kostnadsnivået med å drive eksportvirksomhet herfra. Vi har derfor måttet kompensere for dette.» Laerdal Medical

«Lokale bedrifter må komme seg ut av landet og satse på eksport. Dette er den beste måten for å oppdatere sin kunnskap og bli virkelig god.» Ingvald Løyning

8) 'Selge' regionen utad. Med landets mest lukrative næring rett utenfor stuedøra, skulle det mye til for at Stavangerregionen ikke fikk en sentral rolle i det norske oljeeventyret. Regionens hotellnæring har i stor grad rettet seg inn mot forretningsmarkedet, og har derfor rett og slett ikke hatt kapasitet til å betjene turistmarkedet. Med noe lavere aktivitet i petroleumsnæringen ser næringen nå et sterkere behov enn før for å selge regionen utad, eksempelvis gjennom å prøve og tiltrekke store konferanser innen fag som før ikke har valgt Stavangerregionen. Andre næringer påpeker også at det nå er tid for å selge inn at Stavangerregionen ikke bare er 'vedlikehold offshore'.

«Lokale politikere og stortingsrepresentanter burde i langt større grad fremmet og kjempet for havbruksnæringen, slik at denne ikke drukner i oljen, vi har et fantastisk potensial for vekst i vår region her på Sørvestlandet.» Skretting

10) Etablere klyngeorganisasjoner der regionen har en 'utfordrerrolle'. Som eksempler på positive tiltak, nevner mange av intervjuobjektene klyngeinitiativet Norwegian Smart Care Cluster og den lokale, internasjonale konferansen Nordic Edge Expo - Smarter Cities. Slike tiltak er ikke tilstrekkelig for å bygge nye næringer, men de kan være viktige for å skape interesse. En kunne også sett for seg lignende tiltak innen andre næringer hvor regionen er i en 'utfordrerrolle'.

«Det er altfor lite åpenhet for samarbeid på tvers i Stavangers IT-miljø. I Oslo derimot kan konkurrenter gå sammen om felles tilbud for slik å kunne ha sjanse på større kontrakter.» Knowit Stavanger

«Innovasjon Norge: Er greia å skape sysselsetting eller lage produkter? De bør gå fra produkt-innovasjon til å bli pådriver for klyngeannelser, hvis ikke risikerer de å pøse penger inn i produkter som det i mange tilfeller ikke blir noe av.» Roxel

«Hotellene i Stavangerregionen har hatt så mye å gjøre med forretningsmarkedet at de ikke har kunnet ta imot store turistgrupper utenom i juli, de har rett og slett måttet si nei.» Region Stavanger (destinasjonsselskap)

«Vi har hatt vellykkede helserelaterte kongresser i Stavanger. Men dette er en dyr by og det ville vært svært vanskelig å bli lokasjon for for eksempel en større internasjonal sykepleierkonferanse.» Laerdal Medical

«Greater Stavanger har til nå, forståelig nok, vært veldig opptatt av olje. Men nå kan det være greit at de kjenner sin besøkelsestid og trekker fram underskogen av flotte virksomheter innen andre næringer.» DSD

«Jeg tror grunnen til at klyngetiltakene til NODE og Subsea Valley lyktes så godt, var at de var i en utfordrerrolle, kanskje særlig mot Stavangerregionen. Det kan tilsvarende tenkes at det kan være lettere å engasjere lokalt næringsliv til å bidra til å etablere klyngeorganisasjoner innen næringer hvor Stavangerregionen er i en utfordrerrolle.» HitecVision

«I Silicon Valley driver de networking etter arbeidsdagens slutt, her går vi hjem. Dersom vi kunne fått til flere møteplasser på tvers av de ulike fagområdene, så kunne vi virkelig fått til noe spennende her i regionen.» Lyse

Vedlegg 1: Oversikt over «næringer»/»klynger»

På de neste sidene følger en oversikt over største virksomheter i de konkurransutsatte «næringene» / «klyngene» i Stavangerregionen.

Ansattetallet er sist registrerte ansattetall (stort sett septembertall) ved de lokale enhetene (oppgitt kommune), dvs. ikke nasjonalt antall ansatte.

Våre ansattetall bygger på NAVs Aa-register, som ekskluderer selvsysselsatte, eksempelvis jordbrukere og frittstående advokater. For landbruket har vi derimot tatt med ansatte i avløserlagene, som gir en god tilnærming til totalt sysselsatte i landbruket.

Offshoreansatte er ikke med, unntatt der disse er registrert som «landansatte». Næringene er overlappende, slik at samme bedrift kan figurere på flere tabeller.

Det markeres hvorvidt virksomheten tilhører:

«*Olje*»: Omfatter virksomheter som leverer vare / tjeneste som er direkte petroleumsrelatert (eks. reservoarsoftware), men ikke virksomheter som leverer driftstjenester (eks. Evry).

«*IKT*»: Engasjert i IKT (Software, IT og telekomm.).

«*Verkstedind.*»: Tilhører Avansert verkstedindustri.

Merk at én og samme virksomhet gjerne kan ha «x» på alle 3. Dette gjelder eksempelvis MHWirths Forus-avdeling. Dette er petroleumsrelatert (Olje), de utvikler software for boresimulatorer (IKT) og næringskoden er verkstedindustri (Verksted).

Tabell 4: Eksempel. Kilde: IRIS

VIRKSOMHET	KOMMUNE	OLJE	IKT	VERKSTED-IND.	ANS.
	STAVANGER	x			
	STAVANGER	x			
	SANDNES	x			
	SOLA	x			
	SOLA	x			
	SOLA	x			
	STAVANGER	x		x	
	SOLA	x			
	SANDNES	x			
	STAVANGER	x			
	SOLA	x			
	STAVANGER	x		x	
	SOLA	x			
	SOLA	x			
	STAVANGER	x			
	STAVANGER	x			
	SANDNES	x			
	STAVANGER	x			
	SOLA	x		x	

Olje og gass

Merk det høye antallet offshoreansatte bosatt i Strand, 352.

Tabell 5: 30 største virksomheter i Stavangerregionen innen Olje og gass, 2015. Kilde: IRIS

VIRKSOMHET	KOMMUNE	OLJE	IKT	VERK- STED- IND.	ANS.
STATOIL ASA AVD KONTOR STAVANGER	STAVANGER	x			3927
AKER SOLUTIONS MMO AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x			1565
STATOIL ASA AVD KONTOR SANDNES	SANDNES	x			1394
BILFINGER INDUSTRIER NORGE AS AVD STAVANGER	SOLA	x			1290
Offshoreansatte bosatt i Stavanger (Q4 2014)	STAVANGER	x			1075
HALLIBURTON AS AVD SOLA	SOLA	x			1055
CONOCOPHILLIPS NORGE KONTOR TANANGER	SOLA	x			946
NATIONAL OILWELL VARCO NORWAY AS AVD PRODUKSJON	STAVANGER	x		x	845
BAKER HUGHES NORGE AS AVD TANANGERVEGEN	SOLA	x			742
AIBEL AS HOVEDKONTOR	SANDNES	x			678
KAEFER ENERGY AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x			661
SUBSEA 7 NORWAY AS AVD KANALSLETTA STAVANGER	SOLA	x			607
Offshoreansatte bosatt i Sandnes (Q4 2014)	SANDNES	x			595
ROSENBERG WORLEYPARSONS AS	STAVANGER	x		x	574
ALTUS INTERVENTION AS	SOLA	x			503
NORSKE SHELL AS AVD KONTOR EXPL & PROD	SOLA	x			489
BP NORGE AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x			419
SIMON MØKSTER SHIPPING AS	STAVANGER	x			417
WEATHERFORD NORGE AS HOVEDKONTOR	SANDNES	x			390
TOTAL E&P NORGE AS KONTOR/BASE STAVANGER	STAVANGER	x			387
HELI-ONE NORWAY AS AVD SOLA	SOLA	x		x	368
IKM TESTING AS AVD SOLA	SOLA	x			356
Offshoreansatte bosatt i Strand (Q4 2014)	STRAND	x			352
KRUSE SMITH ENTREPRENØR AS AVD FORUS OG ANLEGG	SOLA	x			349
ENI NORGE AS AVD SANDNES	SANDNES	x			338
APPLY SØRÇO AS AVD STAVANGER	SOLA	x			337
GE OIL & GAS SERVICES AVD DUSAVIK	STAVANGER	x			324
AARBAKKE AS	TIME	x		x	302
SCHLUMBERGER INFORMATION SOLUTIONS SOLUTIONS AS	SOLA	x		x	301
SCHLUMBERGER NORGE AS AVD ADMINISTRASJON	SOLA	x			286

Bygg og anlegg

Merk: Tar ikke med bygge- og anleggsvareindustrien.

Tabell 6: 30 største virksomheter i Stavangerregionen innen Bygg og anlegg, 2015. Kilde: IRIS

VIRKSOMHET	KOMMUNE	OLJE	IKT	VERK- STED- IND.	ANS.
STANGELAND MASKIN AS	SOLA				639
NSE GRUPPEN AS	STAVANGER				376
KRUSE SMITH ENTREPRENØR AS AVD FORUS OG ANLEGG	SOLA				360
STAVANGER BYGGDRIFT KF	STAVANGER				352
RISA AS AVD HÅ	HÅ				337
ADECCO NORGE AS AVD HAUGÅSV 8 STAVANGER	STAVANGER				323
STAVANGER NATUR- OG IDRETTSSERVICE KF	STAVANGER				216
BLOCK BERGE BYGG AS AVD KLEPP	KLEPP				204
CAVERION NORGE AS AVD ROGALAND	SANDNES				197
RØNNING ELEKTRO	STAVANGER				188
SIG HALVORSEN AS AVD SANDNES	SANDNES				124
SV BETONG AS	SANDNES				123
SAGEN BYGGMESTER AS	STAVANGER				120
RELACOM AS DISTRIKT SØRVEST STAVANGER	STAVANGER				115
SKANSKA NORGE AS AVD BYGG NORD VEST REGION	STAVANGER				107
MULTICONSULT ASA REGION STAVANGER	SANDNES				106
APPLY TB AS AVD ELEKTRISK INST STAVANGER	STAVANGER				103
FABER BYGG AS	STAVANGER				96
SIMEX AS AVD VVS	SOLA				93
NORCONSULT AS AVD STAVANGER	STAVANGER				90
ADECCO NORGE AS AVD BYGG OG ANLEGG STAVANGER	STAVANGER				89
FRONT BYGG STAVANGER AS	STAVANGER				87
BJELLAND AS	KLEPP				83
JÆRENTREPRENØR AS	HÅ				79
HS.VAGLE ELEKTRO AS AVD SANDNES	SANDNES				79
DNF AS VVS	KLEPP				78
FRØILAND BYGG AS AVD STAVANGER	SOLA				75
RAMBØLL NORGE AS AVD STAVANGER	STAVANGER				75
BRAVIDA NORGE AS AVD STAVANGER ELEKTRO	SANDNES				73
SIMEX AS AVD ELEKTRISK INSTALLASJON	STAVANGER				71

Avansert verkstedindustri

Merk:

- Vi ser at det er flere IKM-selskap på listen. Dersom vi hadde summert de ansatte i alle relevante IKM-selskap, ville IKM fått en mye høyere plassering.
- Heli-One er med pga verkstedet.

Tabell 7: 30 største virksomheter i Stavangerregionen innen Avansert verkstedindustri, 2015. Kilde: IRIS

VIRKSOMHET	KOMMUNE	OLJE	IKT	VERKSTED-IND.	ANS.
NATIONAL OILWELL VARCO NORWAY AS AVD PRODUKSJON	STAVANGER	x		x	946
ROSENBERG WORLEYPARSONS AS	STAVANGER	x		x	607
KVERNELAND GROUP OPERATIONS NORWAY AS AVD KLEPP	KLEPP			x	558
LAERDAL MEDICAL AS AVD PRODUKSJON	STAVANGER			x	397
HELI-ONE NORWAY AS AVD SOLA	SOLA	x		x	390
AARBAKKE AS	TIME	x		x	338
FABRICOM PMAE AS	SOLA	x		x	302
APPLY RIG & MODULES AS AVD STAVANGER	SOLA	x		x	231
ROXAR FLOW MEASUREMENT AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x		x	219
MULTI PHASE METERS AS	STAVANGER	x		x	148
ØGLÆND SYSTEM AS AVD KLEPP	KLEPP	x		x	147
PROSERV NORGE AS	SOLA	x		x	144
HITEC PRODUCTS AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x		x	135
MALM ORSTAD AS	KLEPP	x		x	129
ELCOR AS	STAVANGER	x		x	129
ONECO SOLUTIONS AS	SANDNES	x		x	120
ABB AS PA STAVANGER	SOLA	x		x	109
IKM HAALAND AS	HÅ	x		x	101
MHWIRTH AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x	x	x	97
AERO NORWAY AS	SOLA			x	93
IKM MEKANISKE AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x		x	89
IKM ELEKTRO AS	SOLA	x		x	87
GMC HVAC AS AVD RANDABERG	RANDABERG	x		x	83
FIRE PROTECTION ENGINEERING AS	SOLA	x		x	79
ALBATROSS INDUSTRIES AS	SOLA	x		x	77
RANDABERG INDUSTRIES AS	RANDABERG	x		x	77
COMROD AS	STRAND			x	76
WESTCONTROL AS	STRAND	x		x	75
NORSE TECHNOLOGY AS	SOLA	x		x	75
IKM KRAN OG LØFTETEKNIKK AS	SOLA	x		x	74

Matnæringen ('grønn sektor')

Merk:

Selv-sysselsatte som eksempelvis bønder, fiskere og advokater, er ikke inkludert i NAVs Aa-register. For å bøte på dette har vi tatt med SSBs sysselsettingstall for Jordbruk og Skogbruk (NACE-koder 01 og 02) for hver enkelt kommune i regionen, og betegnet dette som virksomheter med navn som «Bønder/Landbruk, [kommunenavn]». For å unngå dobbelttelling har vi slettet alle registrerte ansatte innen de to aktuelle NACE-kodene.

Tabell 8: 30 største «virksomheter» i Stavangerregionen innen Matnæringen ('grønn sektor'), 2015. Kilde: IRIS

VIRKSOMHET	KOMMUNE	OLJE	IKT	VERK- STED- IND.	ANS.
Bønder/Landbruk, Hå	HÅ				728
NORTURA SA AVD FORUS	STAVANGER				680
Bønder/Landbruk, Klepp	KLEPP				628
KVERNELAND GROUP OPERATIONS NORWAY AS AVD KLEPP	KLEPP			x	558
Bønder/Landbruk, Sandnes	SANDNES				531
Bønder/Landbruk, Time	TIME				437
Bønder/Landbruk, Finnøy	FINNØY				346
TINE SA AVD JÆREN	HÅ				213
DEN STOLTE HANE JÆREN AS AVD NÆRBØ	HÅ				189
Q-MEIERIENE AS AVD JÆREN GÅRDSMEIERI	KLEPP				187
Bønder/Landbruk, Gjesdal	GJESDAL				181
Bønder/Landbruk, Sola	SOLA				175
Bønder/Landbruk, Hjelmeland	HJELMELAND				175
Bønder/Landbruk, Suldal	SULDAL				173
TINE SA SENTRALLAGER KLEPP	KLEPP				170
FELLESKJØPET ROGALAND AGDER SA AVD STAVANGER	STAVANGER				161
TINE SA AVD SOLA	SOLA				152
FJORDKJØKKEN AS	HÅ				139
FATLAND JÆREN AS	SANDNES				136
Bønder/Landbruk, Strand	STRAND				129
NORTURA SA AVD SLAKTERI HÅ	HÅ				118
Bønder/Landbruk, Rennesøy	RENNESØY				95
GOMAN-BAKERIET AS JÆREN	SANDNES				93
Bønder/Landbruk, Randaberg	RANDABERG				87
Bønder/Landbruk, Stavanger	STAVANGER				86
JÆDER	GJESDAL				86
HOLMENS AS AVD STAVANGER	STAVANGER				74
MESTERBAKEREN AS AVD PRODUKSJON STAVANGER	STAVANGER				67
NORRØNA STORKJØKKEN AS AVD STAVANGER	STAVANGER				67
FELLESKJØPET ROGALAND AGDER SA AVD VERKSTED KLEPP	KLEPP			x	65

Reiseliv, restaurant og fritid

Tabell 9: 30 største virksomheter i Stavangerregionen innen Reiseliv, restaurant og fritid, 2015. Kilde: IRIS

VIRKSOMHET	KOMMUNE	OLJE	IKT/	VERK- STED- IND.	ANS
ROGALAND TEATER AS	STAVANGER				161
SOLA STRANDHOTELL	SOLA				149
RADISSON BLU ATLANTIC HOTEL	STAVANGER				127
CLARION HOTEL STAVANGER AS	STAVANGER				112
HALL TOLL	STAVANGER				108
STAVANGER SYMFONIORKESTER	STAVANGER				92
STAVANGER KONSERTHUS IKS	STAVANGER				86
SELECT SERVICE PARTNER AS FLYCATERING	SOLA				80
QUALITY AIRPORT HOTELL STAVANGER	SOLA				79
KJELLEREN A/S	STAVANGER				77
SCANDIC STAVANGER AIRPORT	SOLA				73
RADISSON BLU ROYAL HOTEL STAVANGER	STAVANGER				70
BYRKJEDALSTUNET	GJESDAL				66
VICTORIA HOTEL AS	STAVANGER				62
SCANDIC FORUM	STAVANGER				60
SCANDIC FORUS	STAVANGER				54
IKEA AS CAFE FORUS	SANDNES				54
ÅLSHEIA SKISENTER AS	SIRDAL				54
MCDONALD'S KVADRAT AVD 47	SANDNES				53
SJØHUSENE RESTAURANTER AS	STAVANGER				52
QUALITY HOTEL RESIDENCE AS	SANDNES				52
JÆREN HOTELL	TIME				52
THON HOTEL MARITIM	STAVANGER				51
MAESTRO F & B AS	STAVANGER				49
PARK INN STAVANGER	STAVANGER				47
ST SVITHUN HOTELL AS	STAVANGER				45
VIA EGENCIA NORWAY AS AVD STAVANGER	STAVANGER				45
CARDINAL AS	STAVANGER				43
VENDETTA A/S	STAVANGER				40
SANDNES BRYGGE AS	SANDNES				40

IKT (Software, IT og telekommunikasjon)

Vi er kjent med at det er betydelig softwaremiljø også innen deler av verkstedindustrien (NOV Forus, Kverneland, AKVA group, Laerdal Medical osv.), men vi har valgt å ikke ta med dette som «IKT». Vi har tatt med MHWirth Stavanger da dette nå utelukkende er en softwarevirksomhet.

Det er også klart at det er store IKT-miljø innad i de store virksomhetene i privat og offentlig sektor. Disse er kun kartlagt i den grad de er skilt ut som egne virksomheter, eksempelvis Helse Vest IKT AS.

Tabell 10: 30 største virksomheter i Stavangerregionen innen IKT (Software, IT og telekomm.), 2015. Kilde: IRIS

VIRKSOMHET	KOMMUNE	OLJE	IKT	VERKSTED-IND.	ANS
SCHLUMBERGER INFORMATION SOLUTIONS AS AVD TANAN	SOLA	x	x		337
BOUVET NORGE AS AVD STAVANGER	STAVANGER		x		290
OMEGA AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x	x		211
EVRY NORGE AS AVD MASKINVEIEN	STAVANGER		x		185
CAPGEMINI NORGE AS AVD STAVANGER	STAVANGER		x		146
STATENS KARTVERK DIVISJON SJØ	STAVANGER		x		146
TELENOR NORGE AS AVD STAVANGER	STAVANGER		x		138
ATEA AS AVD STAVANGER	STAVANGER		x		131
LYSE DIALOG AS HOVEDKONTOR	STAVANGER		x		127
ALTIBOX AS	STAVANGER		x		118
MHWIRTH AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x	x	x	97
LYSE AS AVD STAVANGER	STAVANGER		x		85
ACCENTURE AS AVD STAVANGER	STAVANGER		x		84
CEGAL AS AVD SANDNES	SOLA	x	x		81
WESTERNGECO AS AVD TANANGER	SOLA	x	x		70
LANDMARK GRAPHICS AS AVD SOLA	SOLA	x	x		66
EG NORGE AS AVD SANDNES	SANDNES		x		62
PROPLAN AS AVD SANDNES	SANDNES		x		57
WEBSTEP AS AVD SANDNES	SANDNES		x		54
CGI NORGE AS AVD STAVANGER	STAVANGER		x		54
VIJU NORGE AS AVD SANDNES	SANDNES	x	x		52
HELSE VEST IKT AS AVD STAVANGER	STAVANGER		x		51
TIETO NORWAY AS AVD REGION VEST STAVANGER	SANDNES	x	x		50
ROXAR SOFTWARE SOLUTIONS AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x	x		48
FIRST GEO AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x	x		48
EYE-SHARE AS	STAVANGER		x		45
LYSE LINK AS	STAVANGER		x		45
LYSE FIBER AS	STAVANGER		x		45
SMARTLY AS AVD BREIFLÅTEVEIEN	STAVANGER		x		44
QUALISOFT AS	STAVANGER		x		44

Teknisk tjenesteyting

Merk at vi her har tatt med NATOs Joint Warfare Centre på Jåttå. Dette er for å synliggjøre at dette i aller høyeste grad er avansert teknisk tjenesteyting med stor overføringsverdi til næringslivet.

Tabell 11: 30 største virksomheter i Stavangerregionen innen Teknisk tjenesteyting, 2015. Kilde: IRIS

VIRKSOMHET	KOMMUNE	OLJE	IKT	VERK- STED- IND.	ANS
DNV GL AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x			150
IRIS AVD STAVANGER	STAVANGER	x			139
IKM CONSULTANTS AS AVD SOLA	SOLA	x			138
SIEMENS AS AVD PROSESS INDUSTRIES AND DRIVES	STAVANGER	x			136
GLOBAL MARITIME AS AVD STAVANGER	SOLA	x			133
ACONA BETA AS	STAVANGER	x			124
IKM LABORATORIUM AS AVD SOLA	SOLA	x			120
INTERWELL NORWAY AS	STAVANGER	x			117
MULTICONSULT ASA REGION STAVANGER	SANDNES				106
ACONA AS AVDELING STAVANGER	STAVANGER	x			95
NORCONSULT AS AVD STAVANGER	STAVANGER				90
CAN AS	STAVANGER	x			89
JOINT WARFARE CENTRE JÅTTÅ	STAVANGER				88
INTERTEK WEST LAB AS AVD TANANGER	SOLA	x			79
RAMBØLL NORGE AS AVD STAVANGER	STAVANGER				75
ABB AS DM BRYNE	TIME	x			72
SKRETTING ARC AVD STAVANGER	STAVANGER				70
EWOS INNOVATION AS AVD DIRDAL	GJESDAL				68
WEATHERFORD LABORATORIES NORWAY AS AVD STAVANG	STAVANGER	x			64
WOOD GROUP KENNY NORGE AS	STAVANGER	x			64
SWECO NORGE AS AVD STAVANGER	STAVANGER				63
APPLUS RTD NORWAY AS	STAVANGER	x			63
DOVRE GROUP AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x			55
PROACTIMA AS HOVEDKONTOR	STAVANGER				55
ENERGY PEOPLE AS	SANDNES	x			52
EUROTECHNOLOGY INCON AS	SOLA	x			50
AQUAMARINE SUBSEA AS AVD JØRPELAND	STRAND	x			45
DIMENSJON RÅDGIVNING AS	STAVANGER				41
COMBITECH AS	STAVANGER	x			41
INNOVA AS AVD SANDNES	SANDNES	x			40

Sjø- og landtransport/Logistikk

Tabell 12: 30 største virksomheter i Stavangerregionen innen Sjø- og landtransport/Logistikk, 2015. Kilde: IRIS

VIRKSOMHET	KOMMUNE	OLJE	IKT	VERK- STED- IND.	ANS
NORLED AS	STAVANGER				1108
BOREAL TRANSPORT SØR AS AVD HAFRSFJORD	STAVANGER				393
SULDAL TRANSPORT AS	SULDAL				198
NORSEA AS AVD LASTING/LOSSING STAVANGER	STAVANGER	x			191
BOREAL TRANSPORT SØR AS AVD SANDNES	SANDNES				172
SWIRE OILFIELD SERVICES AS AVD TANANGER	SOLA	x			164
ØRLAND TRANSPORT AS	SANDNES				142
NORSEA AS AVD TRANSPORT TANANGER	SOLA	x			133
NSB AS STAVANGER	STAVANGER				125
SR GROUP AS AVD SOLA	SOLA	x			112
ASCO NORGE AS AVD TANANGER	SOLA	x			96
KUEHNE + NAGEL AS AVD STAVANGER	SOLA				92
RØDNE TRAFIKK AS	FINNØY				91
NORLED DRIFT AS AVD STAVANGER	STAVANGER				87
ROGALAND TAXI AS AVD BUSS	STRAND				65
SOLVANG MARITIME AS	STAVANGER				65
FALKEID MANAGEMENT AS	STAVANGER				63
BOREAL TRANSPORT SØR AS AVD ØSTERHUS BUSS	FINNØY				61
NORSEA AS AVD HOVEDKONTOR	STAVANGER	x			54
SULDAL BILLAG BUSS AS	SULDAL				53
POSTNORD AS AVD SANDNES	SANDNES				52
SOLVANG ASA	STAVANGER				52
RENNESØY TRAFIKK AS	SANDNES				46
BRØDRENE HÅLAND AS	RENNESØY				45
GT SERVICE GRØDEM	KLEPP				44
MAKSI DISTRIBUTUSJON AS	RANDBERG				43
ØSTERHUS TRANSPORT AS	SANDNES				43
NOR LINES AS AVD STAVANGER	SOLA				42
SVIPP AS	STRAND				42
LOGI TRANS AS	STAVANGER	x			41

Finans og forretningsmessig tjenesteyting

Tabell 13: 30 største virksomheter i Stavangerregionen innen Finans og forr.messig tj.yting, 2015. Kilde: IRIS

VIRKSOMHET	KOMMUNE	OLJE	IKT	VERK- STED- IND.	ANS
SPAREBANK 1 SR-BANK ASA HOVEDKONTOR	STAVANGER				236
ERNST & YOUNG AS AVD STAVANGER	STAVANGER				159
SPAREBANK 1 SR-BANK ASA AVD FORUS P6	SANDNES				155
SKAGEN AS AVD STAVANGER	STAVANGER				131
DNB BANK ASA AVD STAVANGER HAAKON VII'S GATE	STAVANGER				112
SANDNES SPAREBANK HOVEDKONTOR	SANDNES				110
PRICEWATERHOUSECOOPERS AS AVD SANDNES	SOLA				100
FINNPERSONAL & REKRUTTERING AS	STAVANGER				98
DELOITTE AS AVD STAVANGER	STAVANGER				54
KPMG AS AVD FORUS	SANDNES				52
HITECVISION ADVISORY AS	STAVANGER	x			50
BDO AS AVD STAVANGER	TIME				47
JÆREN SPAREBANK HOVEDKONTOR	KLEPP				46
JÆREN SPAREBANK AVD KLEPP	STAVANGER				43
VISMA SERVICES NORGE AS AVD LABERGET STAVANGER	SANDNES				43
KLUGE ADVOKATFIRMA AS AVD STAVANGER	STAVANGER				39
DATAPLAN REGNSKAP AS	STAVANGER				38
DANSKE BANK AVD STAVANGER	STAVANGER				38
NORDEA BANK NORGE ASA AVD STAVANGER	SANDNES				37
IF SKADEFORSIKRING AVD STAVANGER	SANDNES				36
KJELL HAVER REGNSKAPSSERVICE AS	STAVANGER				35
ALLIANSE REGNSKAP AS	SANDNES				35
SPAREBANK 1 SR-BANK ASA AVD HAAKON VII GATE	STAVANGER				32
SPAREBANK 1 SR-FINANS AS AVD SR-FINANS BM ROGALAND	STAVANGER				30
SPAREBANK 1 SR-BANK ASA AVD DOMKIRKEPLASSEN	STAVANGER				29
ROTT REGNSKAP OG RÅDGIVNING AS	STAVANGER				28
JANSSON & LARSEN REGNSKAP AS	KLEPP				26
KLEPP REKNESKAPSLAG SA	SANDNES				26
FABI AS AVD STAVANGER	STAVANGER				26
HÅMSØ PATENTBYRÅ ANS	STAVANGER				25

Oljeleverandører med eksportvirksomhet

Merk:

- Eksporttallene er basert på eksportandeler hentet inn rundt årsskiftet 2014/15.
- Virksomhetene i tabellen til høyre er sortert etter anslått antall ansatte som direkte eller indirekte (som underleverandører, global FoU osv.) jobber mot oljeleverandørnæringens eksportvirksomhet. Ansattetallet til høyre i tabellen er samlet antall ansatte ved den aktuelle avdelingen / virksomheten.
- Virksomheter med lav andel, men høyt samlet antall ansatte, kan komme høyt opp på listen.

Tabell 14: Oljeleverandører m/størst dir. el. indir. eksportvirksomhet (NB: totalt antall ansatte i tabellen), 2015. Kilde: IRIS

VIRKSOMHET	KOMMUNE	OLJE	IKT	VERK- STED- IND.	TOT. ANS
NATIONAL OILWELL VARCO NORWAY AS AVD PRODUKSJON	STAVANGER	x		x	946
AARBAKKE AS	TIME	x		x	338
ROXAR FLOW MEASUREMENT AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x		x	219
SCHLUMBERGER INFORMATION SOLUTIONS AS AVD TANANG	SOLA	x	x		337
MULTI PHASE METERS AS	STAVANGER	x		x	148
ØGLÆND SYSTEM AS AVD KLEPP	KLEPP	x		x	147
HITEC PRODUCTS AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x		x	135
TEEKAY NORWAY (MARINE HR) AS	STAVANGER	x			268
SUBSEA 7 NORWAY AS AVD KANALSLETTA STAVANGER	SOLA	x			661
GLOBAL MARITIME AS AVD STAVANGER	SOLA	x			133
IKM TESTING AS AVD SOLA	SOLA	x			387
ARCHER OILTOOLS AS	STAVANGER	x			114
PETROLEUM TECHNOLOGY COMPANY AS	STAVANGER	x		x	72
TEEKAY OSV KONTORANSATTE	STAVANGER	x			107
IK-NORWAY AS	SOLA	x			71
FMC KONGSBERG SUBSEA AS AVD SOLA	SOLA	x		x	64
SIMON MØKSTER SHIPPING AS	STAVANGER	x			489
MHWIRTH AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x	x	x	97
FIRE PROTECTION ENGINEERING AS	SOLA	x		x	79
COSL DRILLING EUROPE AS	SANDNES	x			88
ELCOR AS	STAVANGER	x		x	129
BARTEC TECHNOR AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x		x	73
ROXAR SOFTWARE SOLUTIONS AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x	x		48
TRANBERG AS AVD STAVANGER	STAVANGER	x		x	71
INTERWELL NORWAY AS	STAVANGER	x			117
RESLINK AS	GJESDAL	x		x	42
ALTUS INTERVENTION AS	SOLA	x			595
OCEAN INSTALLER AS	STAVANGER	x			119
K. LUND OFFSHORE KOMPRESSOR AS	SOLA	x		x	58
IKM SUBSEA AS	TIME	x			83

Bygge- og anleggsvareindustri

Tabell 15: 30 største virksomheter i Stavangerregionen innen Bygge- og anleggsvareindustri, 2015. Kilde: IRIS

VIRKSOMHET	KOMMUNE	OLJE	IKT	VERK- STED- IND.	ANS.
GILJE TRE AS	GJESDAL				208
BLOCK BERGE BYGG AS AVD PRODUKSJON	KLEPP				150
SPENNCON AS AVD SKURVE	GJESDAL				75
JÆRBETONG AS	HÅ				74
SPENNCON AS AVD PRODUKSJON SANDNES	SANDNES				63
J JOHNSEN & SØNNER AS	SOLA				59
IKM STÅL OG FASADE AS	STAVANGER				55
BJØRN HANSEN AS	FORSAND				55
SKJÆVELAND CEMENTSTØPERI AS	SANDNES				54
ØSTRAADT RØR AS	SANDNES				53
HUBRO AS	SOLA				50
MONIER AS AVD ÅRDAL I RYFYLKE	HJELMELAND				40
HÅRR BETONG AS	HÅ				39
SOLA BETONG AS	SOLA				37
MULTIBLOKK AS	SANDNES				36
JÆREN TRETEKNIKK AS	TIME				36
HÅ ELEMENT AS	HÅ				33
LEMMINKÄINEN NORGE AS AVD FORUS	STAVANGER				33
ULDAL AS	HÅ				32
AARSLAND MØBELFABRIKK AS	HÅ				30
TIME ALUMINIUM AS	SANDNES				29
BØCON AS	SANDNES				27
SANDNES BETONG AS	SANDNES				27
LIE CNC AS AVD KLEPP	KLEPP				26
FINNØY BETONG AS	FINNØY				25
TRAPPETEKNIKK AS	STAVANGER				25
RUFA TRADING AS	STAVANGER				23
HAFRSFJORD TRE AS	STAVANGER				22
STÅLTEKNIKK AS	STAVANGER				21
PILKINGTON NORGE AS AVD STAVANGER	STAVANGER				21

Fly og helikopter

Tabell 16: Virksomheter i Stavangerregionen innen Fly og helikopter, 2015. Kilde: IRIS

VIRKSOMHET	KOMMUNE	OLJE	IKT	VERK- STED- IND.	ANS.
HELI-ONE NORWAY AS AVD SOLA	SOLA	x		x	390
BRISTOW NORWAY AS BASE SOLA	SOLA	x			286
SAS GROUND HANDLING NORWAY AS GROUND SERVICES	SOLA				238
AVIATOR - NHB AS AVD STAVANGER	SOLA				183
AVINOR AS AVD STAVANGER LUFTHAVN	SOLA				118
CHC HELIKOPTER SERVICE AS AVD SOLA	SOLA	x			117
AERO NORWAY AS	SOLA			x	93
SCANDINAVIAN AIRLINES SYSTEM CREWBASE SOLA	SOLA				70
330 SKVADRONEN, AVD SOLA	SOLA				45
CHC HELIKOPTER SERVICE AS AVD FORUS	STAVANGER	x			39
NORSK HELIKOPTERSERVICE AS	SOLA	x			30
CAE TRAINING NORWAY AS	SOLA	x			28
HOVEDREDNINGSSENTRALEN I SØR-NORGE	SOLA				26
NORWEGIAN AIR SHUTTLE ASA AVD STAVANGER LUFTHAVN	SOLA				25
SAS GROUND HANDLING NORWAY AS CARGO HANDLING	SOLA				23
SCANDINAVIAN AIRLINES SYSTEM FLYVEDLIKEHOLD SOLA	SOLA			x	13
BLUEWAY OFFSHORE NORGE AS	SOLA	x			12
SCANDINAVIAN AIRLINES SYSTEM SALGSKONTOR	STAVANGER				1
LANDAVIA LTD	SOLA				1
LT TECH AS AVD BASE SOLA	SOLA			x	0

Medie, grafisk og kommunikasjon

Tabell 17: 30 største virksomheter i Stavangerregionen innen Medie, grafisk og komm., 2015. Kilde: IRIS

VIRKSOMHET	KOMMUNE	OLJE	IKT	VERK- STED- IND.	ANS
STAVANGER AFTENBLAD AS AVISFORLAG	STAVANGER		x		186
NORSK RIKSKRINGKASTING AS AVD ROGALAND	STAVANGER		x		59
ALLSERVICE A/S GRAFISK PRODUKSJON	STAVANGER		x		57
ÅLGÅRD OFFSET AS	GJESDAL		x	x	57
HANSEN KAI TRYKKERI AS	STAVANGER		x		52
SANDVIKS AS	STAVANGER			x	42
JÆRBLADET AS	TIME				41
EPINION NORGE AS AVD STAVANGER	STAVANGER				39
SCHIBSTED TRYKK STAVANGER AS	SANDNES				35
STABENFELDT AS	STAVANGER				30
RUMAG SKILT OG REKLAME AS AVD STAVANGER	STAVANGER				29
ALLKOPI AS AVD 740 SANDNES	SANDNES				26
ROGALAND AVIS AS AVD STAVANGER	STAVANGER			x	26
RENDER AS	STAVANGER				24
FASETT AS	STAVANGER				23
GUNNARSHAUG TRYKKERI AS	STAVANGER				21
TV VEST AS	STAVANGER			x	20
MELINGS AS	STAVANGER				19
PRO & CONTRA AS	STAVANGER				18
RESPOND PROFILERING & FIRMAGAVER AS	STAVANGER				15
MELVÆR & LIEN IDE-ENTREPRENØR AS	STAVANGER				13
ROGALAND SKILTDESIGN AS	STAVANGER				13
CENTRUM TRYKKERI AS	STAVANGER				12
KELLYS REKLAME AS	SANDNES				12
DESTINO AS	SANDNES				12
CONSEPT ILLUSTRATION & ANIMATION AS	SOLA				12
STRANDBUEN	STRAND				12
CANTANDO MUSIKKFORLAG AS	STAVANGER				12
NORSK FILMTRYKK A/S	STAVANGER				12
NORSK ETIKETT SYSTEM AS AVD SANDNES	SANDNES				12

Oppdrett og sjømat

Tabell 18: 30 største virksomheter i Stavangerregionen innen Oppdrett og sjømat, 2015. Kilde: IRIS

VIRKSOMHET	KOMMUNE	OLJE	IKT	VERK- STED- IND.	ANS
SKRETTING AS AVD STAVANGER	STAVANGER				129
MARINE HARVEST NORWAY AS AVD INDUSTRI	HJELMELAND				109
SKRETTING ARC AVD STAVANGER	STAVANGER				70
EWOS INNOVATION AS AVD DIRDAL	GJESDAL				68
AKVA GROUP ASA AVD BRYNE	TIME			x	65
SIR FISH AS	HÅ				44
STERLING WHITE HALIBUT AS	HJELMELAND				39
ADECCO NORGE AS AVD HOSPITALITY HJELMELAND	HJELMELAND				37
GRIEG SEAFOOD ROGALAND AS AVD STJERNELAKS	FINNØY				35
ERFJORD STAMFISK AS	SULDAL				32
IRIS AVD MEKJARVIK	RANDABERG				29
K-PLAST AS	HJELMELAND				24
NOFIMA AS AVD STAVANGER	STAVANGER				21
LERØY DELICO AS	SOLA				19
ROGALAND FJORDBRUK AS	SULDAL				18
BREMNES SEASHORE AS OPPDRETT ROGALAND	FINNØY				17
MARINE HARVEST NORWAY AS AVD FOSSÅ	HJELMELAND				17
GRIEG SEAFOOD ROGALAND AS AVD FINNØY 47	FINNØY				15
SKRETTING ARC AVD JØRPELAND	STRAND				14
SKIFTUN FISKEMOTTAK AS	HJELMELAND				14
SULDAL ELVEIGARLAG SA	SULDAL				12
RYFYLKE DYKK AS	STRAND				12
SIREVAAG AS	HÅ				9
EIDESVIK LAKS AS	FINNØY				8
JACKON AS AVD STAVANGER	GJESDAL				8
MARINE HARVEST NORWAY AS AVD LANGAVIK	HJELMELAND				8
FISTER SMOLT AS	HJELMELAND				7
MARINE HARVEST NORWAY AS AVD KLEPPHOLMEN	HJELMELAND				7
HOVDA LEIF	FINNØY				7
BREMNES SEASHORE AS AVD OPPDRETT STRAND	STRAND				7

Fornybar energi

«Vi har gått ut med at vi innen årsskiftet skal ha 75 ansatte, men alle disse kommer ikke i Stavanger. Men merk at vi i tillegg til disse 75 også kommer til å trekke på eksisterende avdelinger.» Statoil New Energy

Tabell 19: 30 største virksomheter i Stavangerregionen engasjert innen Fornybar energi, 2015 (* = Anslag). Kilde: IRIS

VIRKSOMHET	KOMMUNE	OLJE	IKT	VERK- STED- IND.	ANS
LYSE INFRA AS	SANDNES				191
SIRA KVINA KRAFTSELSKAP	SIRDAL				148
LYSE DIALOG AS HOVEDKONTOR	STAVANGER		x		127
LYSE ELNETT AS	SANDNES				126
LYSE AS AVD STAVANGER	STAVANGER		x		85
LYSE PRODUKSJON AS AVD STAVANGER	STAVANGER				61
HYDRO ENERGI AS SULDAL KRAFTVERK	SULDAL				41
LYSE NEO AS AVD GASS	STAVANGER				35
KLEPP ENERGI AS AVD DISTRIBUTJON	KLEPP				29
STATKRAFT ENERGI AS AVD KRAFTVERKSGRUPPE ULLA-FØR	SULDAL				26
SULDAL ELVERK KF	SULDAL				25
JÆREN EVERK KOMMUNALT FORETAK I HÅ	HÅ				22
LYSE ENERGISALG AS	STAVANGER				13
STATOIL NEW ENERGY SOLUTIONS	STAVANGER	x			10*
LYSE DIALOG AS AVD JØRPELAND	STRAND		x		9
FORSAND ELVERK KOMMUNALT FØRETAK I FORSAND	FORSAND				8
LYSE AS AVD SANDNES	SANDNES				7
FORUS ENERGIGJENVINNING KS	SANDNES				6
NORSK VIND ENERGI AS	STAVANGER				5
LYSE SENTRALNETT AS AVD SANDNES					5
MYDLAND KRAFTVERK AS	SIRDAL				4
AGDER ENERGI VANNKRAFT AS AVD FINSÅ KRAFTSTASJON	SIRDAL				4
KLEPP ENERGI AS AVD FJERNVARME	KLEPP				4
KÅRE DAGFINN NATLAND SOLTVEIT	SULDAL				3
LYSE PRODUKSJON AS AVD LYSEBOTN	FORSAND				3
BYRKJEDAL RAGNALD	GJESDAL				2
LYSE DIALOG AS AVD BRYNE	TIME		x		2
SHORELINE AS	STAVANGER		x		2
SOLVIND AS	STAVANGER				2
GWIND AS	STAVANGER			x	1

Helse- og velferdsindustri

Merk: Dette er virksomheter som er engasjert innen Helse- og velferdsindustri. Dette betyr ikke at alle ansatte i de enkelte virksomhetene jobber med dette.

Tabell 20: Største virksomheter i Stavangerregionen engasjert innen Helse- og velferdsindustri, 2015. Kilde: IRIS

VIRKSOMHET	KOMMUNE	OLJE	IKT	VERK- STED- IND.	ANS
LAERDAL MEDICAL AS AVD PRODUKSJON	STAVANGER			x	397
WESTCONTROL AS	STRAND			x	75
VIJU NORGE AS AVD SANDNES	SANDNES		x		52
HELSE VEST IKT AS AVD STAVANGER	STAVANGER		x		51
LYSE LINK AS	STAVANGER		x		45
SMARTLY AS AVD BREIFLÅTEVEIEN	STAVANGER		x		44
UPHEADS AS AVD STOKKAMYRVEIEN	SANDNES		x		35
IBM AVD STAVANGER	STAVANGER		x		31
ORTOPEDITEKNIKK AS AVD STAVANGER	STAVANGER			x	21
MEDPALETT AS	SANDNES				16
NMBU SANDNES/SEARCH	SANDNES				16
ALU REHAB AS AVD KLEPP	KLEPP			x	13
LAERDAL GLOBAL HEALTH AS	STAVANGER				12
BALLE TANNTTEKNIKK AS	STAVANGER			x	10
ENFORME AS	STAVANGER				10
STAVANGER HELSEFORSKNING AS	STAVANGER				7
FRIDHEIM DENTAL AS	SANDNES			x	6
BIOLINK GROUP AS	SANDNES				5
OLE PETTER VÅGE TANNTTEKNISKE LABORATORIUM AS	SANDNES			x	5
SOMA TANNTTEKNIKK AS	SANDNES			x	3
SANDNES DENTAL AS	SANDNES			x	2
AKTIVITETSDOSETTEN AS	STAVANGER				1
BIOSYNTH AS	SANDNES				1
POLYPHENOLS AS	SANDNES				1
MARTIN FELDMANN TANNTTEKNIKK AS	STAVANGER			x	1

Stein, mineraler og metaller

Merk: Vi tar med Hydros kraftstasjon i Suldal (Nesflaten) da dette er kraft som brukes ved aluminiumproduksjonen ved Hydro Karmøy.

Tabell 21: Virksomheter i Stavangerregionen innen Stein, mineraler og metaller, 2015. Kilde: IRIS

VIRKSOMHET	KOMMUNE	OLJE	IKT	VERK- STED- IND.	ANS
NORSK STEIN AS AVD SULDAL	SULDAL				222
VELDE PUKK AS	SANDNES				60
NORSTONE AS AVD TAU	STRAND				59
HYDRO ENERGI AS SULDAL KRAFTVERK	SULDAL				41
FORSAND SANDKOMPANI AS	FORSAND				20
NORSTONE AS AVD ÅRDAL	HJELMELAND				17
NORSTONE AS AVD DIRDAL	GJESDAL				16
RISA AS AVD PUKKAVDELING	HÅ				13
VEIDEKKE INDUSTRI AS ANLEGG TULLIN REE P&G	TIME				11
NORSTONE AS AVD RØYNEBERG	SOLA				10
NCC ROADS AS AVD HELLE SAND OG GRUS	FORSAND				10
NORSTONE AS AVD ADMINISTRASJON	SANDNES				10
LILLEBØ SAND OG TRANSPORT AS	SANDNES				8
PEDER ERGA TRANSPORT SANDTAK AS	TIME				7
RANDØY STEIN AS	HJELMELAND				4
STAVANGER PUKK AS	KLEPP				4
NORSTONE AS AVD JØSENFJORDEN	HJELMELAND				4
VAULE SANDTAK AS	TIME				3
DALEN SANDTAK & TRANSPORT AS	STRAND				2
NORSTONE AS AVD SALG FORUS	STAVANGER				2
NORBAR MINERALS AS AVD FORUS	STAVANGER				1
TROND INGVE FOSSAN AS	FORSAND				1
MALMIN SANDTAK AS	SANDNES				1
FOSS-VATNE SANDTAK AS	SANDNES				1

Vedlegg 2: Tabeller

TABELL 1: AVGRENSNING AV 17 KONKURRANSEUTSATTE «NÆRINGER»/»KLYNGER», MERK AT DET TILLATES OVERLAPP MELLOM DE ENKELTE NÆRINGENE/KLYNGENE	8
TABELL 2: INTERVJUER GJENNOMFØRT FOR PROSJEKTET	10
TABELL 3: 30 STØRSTE KONKURRANSEUTSATTE VIRKSOMHETER I STAVANGERREGIONEN, 2015. KILDE: IRIS	16
MERK AT ÉN OG SAMME VIRKSOMHET GJERNE KAN HA «X» PÅ ALLE 3. DETTE GJELDER EKSEMPELVIS MHWIRTHS FORUSAVDELING. DETTE ER PETROLEUMSRELATERT (OLJE), DE UTVIKLER SOFTWARE FOR BORESIMULATORER (IKT) OG NÆRINGSKODEN ER VERKSTEDINDUSTRI (VERKSTED).TABELL 4: EKSEMPEL. KILDE: IRIS	37
TABELL 5: 30 STØRSTE VIRKSOMHETER I STAVANGERREGIONEN INNEN OLJE OG GASS, 2015. KILDE: IRIS	38
TABELL 6: 30 STØRSTE VIRKSOMHETER I STAVANGERREGIONEN INNEN BYGG OG ANLEGG, 2015. KILDE: IRIS	39
TABELL 7: 30 STØRSTE VIRKSOMHETER I STAVANGERREGIONEN INNEN AVANSERT VERKSTEDINDUSTRI, 2015. KILDE: IRIS	40
TABELL 8: 30 STØRSTE «VIRKSOMHETER» I STAVANGERREGIONEN INNEN MATNÆRINGEN ('GRØNN SEKTOR'), 2015. KILDE: IRIS	41
TABELL 9: 30 STØRSTE VIRKSOMHETER I STAVANGERREGIONEN INNEN REISELIV, RESTAURANT OG FRITID, 2015. KILDE: IRIS	42
TABELL 10: 30 STØRSTE VIRKSOMHETER I STAVANGERREGIONEN INNEN IKT (SOFTWARE, IT OG TELEKOMM.), 2015. KILDE: IRIS	43
TABELL 11: 30 STØRSTE VIRKSOMHETER I STAVANGERREGIONEN INNEN TEKNISK TJENESTEYTING, 2015. KILDE: IRIS	44
TABELL 12: 30 STØRSTE VIRKSOMHETER I STAVANGERREGIONEN INNEN SJØ- OG LANDTRANSPORT/LOGISTIKK, 2015. KILDE: IRIS	45
TABELL 13: 30 STØRSTE VIRKSOMHETER I STAVANGERREGIONEN INNEN FINANS OG FORR.MESSIG TJ.YTING, 2015. KILDE: IRIS	46
TABELL 14: OLJELEVERANDØRER M/STØRST DIR. EL. INDIR. EKSPORTVIRKSOMHET (NB: TOTALT ANTALL ANSATTE I TABELLEN), 2015. KILDE: IRIS	47
TABELL 15: 30 STØRSTE VIRKSOMHETER I STAVANGERREGIONEN INNEN BYGGE- OG ANLEGGSVAREINDUSTRI, 2015. KILDE: IRIS	48
TABELL 16: VIRKSOMHETER I STAVANGERREGIONEN INNEN FLY OG HELIKOPTER, 2015. KILDE: IRIS	49
TABELL 17: 30 STØRSTE VIRKSOMHETER I STAVANGERREGIONEN INNEN MEDIE, GRAFISK OG KOMM., 2015. KILDE: IRIS	50
TABELL 18: 30 STØRSTE VIRKSOMHETER I STAVANGERREGIONEN INNEN OPPDRETT OG SJØMAT, 2015. KILDE: IRIS	51
TABELL 19: 30 STØRSTE VIRKSOMHETER I STAVANGERREGIONEN ENGASJERT INNEN FORNYBAR ENERGI, 2015 (* = ANSLAG). KILDE: IRIS	52
TABELL 20: STØRSTE VIRKSOMHETER I STAVANGERREGIONEN ENGASJERT INNEN HELSE- OG VELFERDSINDUSTRI, 2015. KILDE: IRIS	53
TABELL 21: VIRKSOMHETER I STAVANGERREGIONEN INNEN STEIN, MINERALER OG METALLER, 2015. KILDE: IRIS	54

Vedlegg 3: Figurer

FIGUR 1: HELT LEDIGE OG VEKST I LEDIGHET OKTOBER 2014 – OKTOBER 2015, STAVANGERREGIONEN. KILDE: NAV	5	FIGUR 10: PETROLEUMSINVESTERINGER 2013 – 18 (MRD. KR., FASTE 2015-PRISER). KILDE: NORGES BANK SEPTEMBER 2015	18	FIGUR 19: 17 KONKURRANSEUTSATTE NÆRINGER/KLYNGER I STAVANGERREGIONEN FORDELT PÅ DELREGION. KILDE: IRIS	30
FIGUR 2: SYSSELSETTING STAVANGERREGIONEN FORDELT PÅ OFFISIELLE NÆRINGSGRUPPERINGER, 4. KVARTAL 2014. KILDE: SSB	6	FIGUR 11: FELTUTBYGGING 2013 – 18 (MRD. KR., FASTE 2015-PRISER) . KILDE: NORGES BANK SEPTEMBER 2015	18	FIGUR 20: VIKTIGE FORHOLD HVOR OFFENTLIG SEKTOR/UTDANNINGSSYSTEMET KAN BIDRA FOR Å REALISERE UTVIKLINGSPOTENSIALENE	31
FIGUR 3: ANSATTE I BEDRIFTER I STAVANGERREGIONEN FORDELT PÅ HOVEDNÆRINGER, 2015. KILDE: IRIS BEDRIFTSPOPULASJON	7	FIGUR 12: EKSPORT UT AV LANDET MATVARER UTENOM FISK ETTER PRODUKSJONSFYLKE (MILL. KR.), VIKTIGSTE FYLKER 2014. KILDE:	19	FIGUR 21: VIKTIGE FORHOLD HVOR NÆRINGSLIVET/KAPITALMILJØENE KAN BIDRA FOR Å REALISERE UTVIKLINGSPOTENSIALENE	33
FIGUR 4: SMARAGDMODELLEN. KILDE: REVE OG SASSON: «ET KUNNSKAPSBASERT NORGE», 2012	11	FIGUR 13: HOTELLOVERNATTINGER FERIE/FRITID FJORD-NORGE JAN-AUG 2015 IFT. 2014. KILDE: STATISTIKKNETT.NO OG IRIS	23	FIGUR 22: STAVANGER AFTENBLAD 02.11.2015	34
FIGUR 5: FRAMVEKSTEN AV STAVANGERREGIONENS VIRKSOMHET INNEN HERMETIKK- OG GRAFISK INDUSTRI, ROBOTISERING/AKVASERVICE/ROV- ER/AUTOMATISERT BORING, FISKEFØR/BIOTEK OG IKT	12	FIGUR 14: EKSPORT AV FISK ETTER PRODUKSJONSFYLKE (MILL. KR.), VIKTIGSTE FYLKER 2014. KILDE:	24	FIGUR 23: VIKTIGE FORHOLD HVOR NÆRINGSLIVET/KAPITALMILJØENE KAN BIDRA FOR Å REALISERE UTVIKLINGSPOTENSIALENE	35
FIGUR 6: NÆRINGSUTVIKLING I STAVANGERREGIONEN DE SISTE 200 ÅR: EKSISTERENDE OG NYERVERTVET KOMPETANSE TILPASSES OG TILBYS STADIG NYE MARKED. KILDE: IRIS	14	FIGUR 15: VERDENS FØRSTE 100 % BATTERIDREVNE FERJE, NORLEDS «AMPERE», DØPES AV NÆRINGSMINISTER MONICA MÆLAND VED FJELLSTRAND VERFT I HARDANGER 23. OKTOBER 2014. BILDE: DSD	25		
FIGUR 7: KONKURRANSEUTSATT VIRKSOMHET I STAVANGERREGIONEN. KILDE: IRIS	15	FIGUR 16: MEDOX ER ETT AV PRODUKTENE FRA SANDNESBASERTE BIOLINK GROUP, EID AV GRÜNDEREN SJUR SVABOE	27		
FIGUR 8: EKSPORTANSATTE I OLJELEVERANDØRNÆRINGEN FORDELT PÅ FYLKE OG BEDRIFTSSTØRRELSE, 2014, UTVALGTE FYLKER. KILDE: IRIS	17	FIGUR 17: NILS PETTER OVELAND, LEGE SUS OG FØRSTEAMANUENSIS UIS OG EN AV INITIATIVTAKERNE TIL SEARCH-SENTERET. BILDE: HELSE STAVANGER	27		
FIGUR 9: FORSIDE STAVANGER AFTENBLAD 4. DESEMBER 1965	18	FIGUR 18: 17 KONKURRANSEUTSATTE NÆRINGER/KLYNGER I STAVANGERREGIONEN : VURDERT LANGSIKTIG UTVIKLINGSPOTENSIAL. KILDE: IRIS	29		

Main Office:

PO Box 8046,
N-4068 Stavanger, Norway
Telephone: (+47) 51 87 50 00
E-mail: firmapost@iris.no

Visiting address Stavanger:
Prof. Olav Hanssensvei 15

Enterprice No.:
NO 988944459 MVA

Rapport IRIS - 2015/176
ISBN: 978-82-490-0862-9

Rapportomslag:
Åshild Finnestad, IRIS

Oppdragsgiver:
Greater Stavanger

Office Mekjarvik:

Mekjarvik 12,
N-4070 Randaberg, Norway
Telephone: (+47) 51 87 55 00

Office Bergen:

Thormøhlens gate 55,
N-5008 Bergen, Norway
Telephone: (+47) 55 54 38 50

Office Oslo:

IRIS
Forskningsparken AS
Gaustadalléen 21,
N-0349 OSLO, Norway
Telephone: (+47) 41 27 90 60

www.iris.no

